

Hankasalmen kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2022

Sisälllys

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat	5
1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus	6
1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma	6
1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma	8
1.4 Paikallisesti päätettävät asiat	10
2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet	15
2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet	15
2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot	18
2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua	20
2.4 Arvoperusta	21
2.5 Oppimiskäsitys	22
2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus	23
2.7 Laaja-alainen osaaminen	24
Ajattelu ja oppiminen	25
Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu	26
Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot	26
Monilukutaito	27
Digitaalinen osaaminen	27
Osallistuminen ja vaikuttaminen	27
2.8 Paikallisesti päätettävät asiat	28
3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri	30
3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet	31
Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä	32
Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö	32
Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo	32
Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus	33
Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa	33
3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt	35
3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa	36
Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö	36
Yhteistyö eri tahojen kanssa	37

3.4 Paikallisesti päätettävät asiat.....	38
4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen.....	42
4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys.....	42
4.2 Pedagoginen dokumentointi.....	43
4.3 Monipuoliset työtavat.....	43
4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä.....	44
4.5 Oppimisen alueet.....	45
Kielten rikas maailma.....	46
Ilmaisun monet muodot.....	48
Minä ja meidän yhteisömme.....	50
Tutkin ja toimin ympäristössäni.....	52
Kasvan, liikun ja kehityn.....	53
4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia.....	55
Kaksikielinen varhaiskasvatus.....	56
4.7 Paikallisesti päätettävät asiat.....	58
5. Lapsen tuki.....	67
5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut.....	67
Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut.....	67
5.2 Yhteistyö tuen aikana.....	69
Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö.....	69
Monialainen yhteistyö.....	69
5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa.....	70
Yleinen tuki.....	71
Tehostettu tuki.....	71
Eriytynyt tuki.....	72
Tuen muodot.....	72
5.4 Lapsen tuen arviointi.....	74
5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana.....	74
5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista.....	76
5.7 Paikallisesti päätettävät asiat.....	77
6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus.....	88
6.1 Paikallisesti päätettävät asiat.....	88

7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa	89
7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen	89
7.2 Paikallisesti päätettävät asiat.....	90
LIITTEET	92

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatustilain¹ perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatustilain, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki, on osa varhaiskasvatusta². Esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti³. Periaatteisiin kuuluu kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys⁴. Inklusiivisuus on käsitteenä laaja ja se tulee nähdä kaikkia lapsia koskevana ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvänä periaatteena, arvona ja kokonaisvaltaisena tapana ajatella. Tämä perusteasiakirja on laadittu inklusion periaatteiden mukaisesti, joita tarkastellaan erityisesti arvoperustaa käsittelevässä luvussa 2, toimintakulttuurin näkökulmasta luvussa 3 ja lapsen tuen näkökulmasta luvussa 5. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisen ohjauksen tarkoituksena on luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön muutokset. Lisäksi perusteissa on otettu huomioon lainsäädännön muutokset. Perusteita on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusimpia tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia.

Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus on kolmitasoinen. Se koostuu valtakunnallisesta varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmista.

---

¹ Varhaiskasvatustilain (540/2018)

² Perusopetuslaki (628/1998) ja perusopetusasetus (852/1998)

³ Varhaiskasvatustilain 3 §

⁴ HE 148/2021 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varhaiskasvatustilain muuttamisesta, s. 30–31

1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka⁵.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä⁶.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti velvoittava määräys. Perusteasiakirja sisältää määräysten lisäksi kokonaisuuden ymmärtämistä avaavaa tekstiä. Jokaisen luvun päätteeksi on koottu paikallisesti päätettäviä asioita, jotka ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimista ja varhaiskasvatuksen toteuttamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selventää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Tässä perusteasiakirjassa tarkoitetaan **varhaiskasvatuksen järjestäjällä** kuntaa, kuntayhtymää tai yksityistä palveluntuottajaa⁷. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoitettaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa.

1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksen järjestäjien tulee laatia ja hyväksyä valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatussuunnitelman laatimisvelvoite koskee myös kunnan hankkimaa avointa varhaiskasvatustoimintaa ja kunnan valvomaa yksityistä lasten päiväkotitoimintaa tai yksityistä perhepäivähoitoa. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ovat velvoittavia ja niitä tulee arvioida ja kehittää. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voidaan laatia kaikkia toimintamuotoja koskevaksi (päiväkotitoiminta, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatustoiminta) tai kullekin toimintamuodolle erikseen. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat sopia järjestäjärajat ylittävstä yhteistyöstä varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa, arvioitaessa ja kehitettäessä.⁸

Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan siten, että se määrittelee, ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Suunnitelmaa laadittaessa tulee ottaa huomioon

---

⁵ Varhaiskasvatustalaki 2 §

⁶ Varhaiskasvatustalaki 21 §

⁷ Varhaiskasvatustalaki 1 §

⁸ Varhaiskasvatustalaki 22 §

paikalliset erityispiirteet, mahdolliset pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset. Paikalliset suunnitelmat voivat tarkentaa valtakunnallisia perusteita, mutta ne eivät voi sulkea pois mitään lain, asetuksen tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden edellyttämää tavoitetta tai sisältöä.

Varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa otetaan huomioon muut paikallisella tasolla tehtävät suunnitelmat, kuten

- varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat
- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma
- mahdollinen perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma⁹
- kotoutumissuunnitelma¹⁰
- yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma¹¹.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii siitä, että varhaiskasvatuksen henkilöstölle, huoltajille sekä lapsille annetaan mahdollisuus osallistua paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen¹².

Lapsen kasvun ja oppimisen polun jatkuvuuden ja eheyden turvaamiseksi esi- ja perusopetuksen edustajat osallistuvat varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen. Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa tehdään yhteistyötä kunnan eri hallinnonalojen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa (luku 3.3).

Varhaiskasvatuksen järjestäjä hyväksyy varhaiskasvatussuunnitelman erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä, saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa varhaiskasvatusta varten¹³.

Varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin¹⁴. Paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnissa voidaan hyödyntää kansallista varhaiskasvatuksen tietovaranto Vardasta¹⁵ tuotettua arviointitietoa sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen¹⁶ tuottamia arviointityökaluja. Arviointia käsitellään tarkemmin luvussa 7.

---

⁹ Lastensuojelulaki (417/2007) 12 § (1292/2013)

¹⁰ Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) 15 §

¹¹ Laki naisten ja miesten tasa-arvosta 5b § ja yhdenvertaisuuslaki 6a §

¹² Varhaiskasvatuslaki 20 §

¹³ Varhaiskasvatuslaki 8 §

¹⁴ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁵ Varhaiskasvatuslaki 65–73 §

¹⁶ Laki kansallisen koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013)

1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatuslain turvaama oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Näiden toteuttamiseksi laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma¹⁷. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana tulee olla lapsen etu¹⁸ ja tarpeet. Myös lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa¹⁹. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi. On tärkeää, että sekä huoltajan että henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta otetaan huomioon.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeä tuntee lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Lisäksi laatimisessa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Suunnitelmaa laadittaessa tai päivitettäessä hyödynnetään lapsen mahdollista aiempaa varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä pedagogista dokumentointia (luku 4.2). Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet asetetaan henkilöstön pedagogiselle toiminnalle. Ne kuvaavat sitä, miten pedagogisella toiminnalla ja oppimisympäristöillä tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Tavoitteita asetettaessa otetaan huomioon myös huoltajan ja mahdollisten muiden asiantuntijoiden näkemykset lapsen hyvinvoinnista, kehityksestä, oppimisesta, ja tuen tarpeista.²⁰

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on toiminnan suunnittelun ja arvioinnin väline. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmista nousevat tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Suunnitelmaa tarkennetaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa²¹.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin sisältyy eri vaiheita. Prosessiin osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Päiväkodeissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö. Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamista voidaan hyödyntää erityisesti lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja voi osallistua perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja

---

¹⁷ Varhaiskasvatuslaki 23 §

¹⁸ Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 148/2021 s. 34

¹⁹ Varhaiskasvatuslaki 23 §

²⁰ HE 148/2021, s. 34

²¹ Varhaiskasvatuslaki 23 §

arviointiin osallistuvat tarvittaessa myös lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot.²²

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tuki, sen toteuttaminen sekä tuen vaikuttavuuden ja tukitoimien toteutumisen arviointi. Jos lapsella on jokin pitkäaikainen sairaus, joka vaatii lääkehoitoa, laaditaan hänelle terveydenhuollossa lääkehoitosuunnitelma²³. Siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi, kirjataan ne lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan²⁴. Lääkehoidon toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa sovitaan paikallisesti. Varhaiskasvatuksessa annettavaa tukea käsitellään tarkemmin luvussa 5.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä varhaiskasvatuksen pedagogisten toimintakäytäntöjen vaikutuksia lapsen kehitykseen ja oppimiseen seurataan säännöllisesti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Suunnitelma on kuitenkin tarkistettava aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy.²⁵ Lapsen tuen tarvetta sekä tuen riittävyttä, tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta on arvioitava ja suunnitelmaa päivitettävä aina tuen tarpeen muuttuessa. Jos lapsi saa tehostettua tai erityistä tukea, lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti²⁶. Aloite suunnitelman tarkistamiseksi voi tulla lapsen kanssa työskenteleviltä henkilöiltä tai lapsen huoltajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arviotaessa arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin, pedagogiikan toteutumiseen ja tukitoimien vaikuttavuuteen.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee sisältää seuraavat asiat:

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ja toteutumisen arviointi
- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki (luku 5)
- mahdollinen suunnitelma lääkehoidosta
- lapsen, henkilöstön ja huoltajan yhdessä sopimat asiat
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä²⁷. Varhaiskasvatuslain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle

---

²² Varhaiskasvatuslaki 23 § ja HE 148/2021 s. 34

²³ Terveystieteiden tutkimuskeskus (1326/2010) 8 §

²⁴ Varhaiskasvatuslaki 41 §

²⁵ Varhaiskasvatuslaki 23 §

²⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

²⁷ Varhaiskasvatuslaki 40 §

sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhaiskasvatuksesta toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on julkinen tieto. Lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä.²⁸

1.4 Paikallisesti päätettävät asiat

Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan ja hyväksytään suomen kielellä tai tarvittaessa muilla kielillä.

Hankasalmen varhaiskasvatussuunnitelma on kuntakohtainen.

Suunnitelman rakenne ja käsittelyjärjestys perustuvat valtakunnalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Se julkaistaan kirjallisena ja sähköisenä versiona kunnan nettisivuilla. Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma on laadittu yhdeksi kokonaisuudeksi. Koko varhaiskasvatuksen henkilöstö on osallistunut yhteisten työpajapäivien ja työryhmien kautta varhaiskasvatussuunnitelman tekemiseen. Järjestämme huoltajille asiakastytyväisyyskyselyn joka toinen vuosi, missä huoltajat voivat tuoda oman näkökulmansa esille. Tulokset julkistetaan kyselyn

²⁸ Varhaiskasvatuslaki 41 § sekä esimerkiksi laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24 §

jälkeen. Huoltajilta pyydetään palautetta toiminnasta ja sen kehittämistä. Jatkossa osallistamme huoltajia ja lapsia myös suunnitelman arviointiin ja kehittämiseen esimerkiksi toiminnallisissa perheilloissa ja Vasu-keskusteluissa. Hankasalmen kunnan varhaiskasvatussuunnitelma on laadittu koskemaan kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja, myös kunnan valvomaa yksityistä lasten perhepäivähoitoa. Kunnassa on kolme taajamaa, joissa kaikissa on pieni päiväkotiyksikkö: Sinisiipi koulun yhteydessä, Metsätähti palvelutalon yhteydessä ja Sillankorva uuden koulukeskuksen yhteydessä. Kaikkien päiväkotien esiopetus toimii koulujen yhteydessä. Kunnan perhepäivähoito jakautuu tasaisesti kunnan taajamiin ja haja-asutusalueille. Varhaiskasvatuksen toiminnalliseksi tavoitteeksi on kirjattu kunnallisen perhepäivähoidon säilyttäminen ja kehittäminen yhdessä muun varhaiskasvatuksen kanssa. Koko varhaiskasvatuksen henkilöstö on ollut mukana varhaiskasvatussuunnitelma- prosessissa. Hankasalmen kunnassa on käytössä muun muassa varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen paikalliset opetussuunnitelmat, kotoutumissuunnitelma, kulttuuriopetussuunnitelma sekä lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, johon sisältyy yhdenvertaisuuslain mukainen yhdenvertaisuussuunnitelma. Nämä asiakirjat on huomioitu laadittaessa kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tavoitteena on luoda opetussuunnitelmallinen ja toimintakulttuurinen jatkumo lapsen eheän oppimisen polun turvaamiseksi.

Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma on velvoittava ja sitä arvioidaan ja kehitetään yhteistyössä kaikkien tahojen kanssa. Hankasalmen varhaiskasvatussuunnitelma on kuntatasoinen ja velvoittaa henkilöstöä toimimaan suunnitelman mukaisesti kaikissa kunnan varhaiskasvatuspalveluiden toimintamuodoissa ja -yksiköissä. Varhaiskasvatussuunnitelma on laadittu sähköiseen muotoon. Suunnitelmaa päivitetään ja täydennetään. Arjessa kehitetyt ja hyväksi havaitut käytännöt

ohjaavat suunnitelman kehittämistä. Hankasalmen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta on vastannut ohjausryhmä, jonka jäseninä on varhaiskasvatuspäällikkö, päiväkodinjohtaja ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Ohjausryhmän työn tukena on ollut vastuuryhmät, joiden vetäjinä toimivat varhaiskasvatuksen opettajat. Vastuuryhmiin on kuulunut koko varhaiskasvatuksen henkilöstö. Vastuuryhmät arvioivat ja kehittävät jatkossa varhaiskasvatussuunnitelmaa.

Toiminnan suunnittelussa otetaan huomioon lasten ja huoltajien osallisuus esimerkiksi lasten kokouksissa, kyselyissä, varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluissa ja arjen tilanteissa. Suunnitelmatyön tueksi voidaan järjestää esimerkiksi toiminnallisia perhe- ja / tai vanhempainiltoja. Palveluohjauksessa annetaan huoltajille tietoa varhaiskasvatuksen eri yksiköiden toiminnasta ja erityispiirteistä.

Varhaiskasvatuksessa pyritään tekemään tiivistä yhteistyötä kunnan eri lapsiperhetoimijoiden kanssa moniammatillisesti.

Hankasalmen paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa ovat ohjanneet seuraavat Hankasalmen kunnan asiakirjat:

Kuntastrategia

- Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma
- Esiopetuksen opetussuunnitelma
- Perusopetuksen opetussuunnitelma
- Maahanmuuttajien kotouttamishjelma
- Yhdenvertaisuussuunnitelma
- Varhaisen tuen toimintamalli
- Sivistystoimen valmiussuunnitelma
- Lääkehoitosuunnitelma
- Vuorohoidon linjaukset kunnassa
- Päivähoidon yhteiset toimintaohjeet erityisen tuen tarpeessa olevien lasten kanssa toimimiseen
- Lapsen varhaiskasvatuksen aloitusta edeltävä keskustelu

Rakenteeltaan lapsen VASU on lomakemuotoinen tiivis kokonaisuus, joka noudattaa valtakunnallisten perusteiden asettamia tavoitteita ja velvoitteita. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa hyödynnetään uusinta tutkimuksellista tietoa. Lomake on sähköisessä muodossa. Lapsen VASU on pedagogisesti etenevä prosessi. Lapsen VASU luo pohjan suunnitelmalliselle ja tavoitteelliselle pedagogiselle toiminnalle. Se haastaa etsimään toimintamalleja, joiden myötä lapsen yksilöllisyys pystytään huomioimaan. Jokaiselle lapselle laaditaan varhaiskasvatussuunnitelma yleensä kolmen kuukauden kuluessa hoidon aloituksesta yhteistyössä huoltajien kanssa. Henkilöstön vastuulla on valita kullekin lapselle soveltuva tapa saada lapsen mielipide ja toiveet kuuluviin sekä huomioida ne suunnitelmassa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioidaan huoltajien ja henkilöstön kanssa käytävässä keskustelussa vähintään kerran vuodessa. Suunnitelmaa tarkistetaan aina, kun lapsen tarpeet sen edellyttävät. Arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin ja pedagogiikan toteutumiseen.

Lapsen VASUn laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettaja. Lapsen VASU-keskustelun voi käydä varhaiskasvatuksen opettaja tai sosionomi, varhaiskasvatuksen lastenhoitaja ja tarpeen vaatiessa siihen voi osallistua useampi varhaiskasvatuksen työntekijä. Ennen varsinaista Vasu-keskustelua henkilöstö käy läpi lasta koskevat havainnot. Keskustelun jälkeen lapsen vasuun tehdyt kirjaukset käydään henkilöstön kesken läpi ja laaditaan kirjausten perusteella ryhmävasu. Perhepäivähoitaja saa tukea VASU-kirjauksiin ja keskusteluihin esimieheltään tai varhaiskasvatuksen erityisopettajalta. Lapsen VASUN tekemisen tukena kunnassa on nimetty vasuagentiksi varhaiskasvatuksen opettaja.

Lapsella, joka on sekä varhaiskasvatuksessa että esiopetuksessa, lapsen VASU ja esiopetussuunnitelma tehdään yhdessä. Lapsen VASU on asiakirja, jonka alkuperäinen versio säilytetään varhaiskasvatuksessa kunnan arkistonmuodostussuunnitelman mukaisesti. Asiakirjasta annetaan kopio huoltajalle. Varhaiskasvatussuunnitelman lopusta löytyy palveluprosessikaavio

Salassa pidettävien tietojen siirtämiseen ja vaihtamiseen liittyvät käytännöt

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) salassapitoa ja asianosaisen tiedonsaantioikeutta sekä tiedon antamista salassa pidettävistä asiakirjoista koskevia säännöksiä sovelletaan myös yksityisen palveluntuottajan järjestämässä tai tuottamassa varhaiskasvatuksessa.

Sen lisäksi, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetään, lapsen tuen tarvetta, tukitoimia ja niiden toteuttamista koskevat tiedot sekä lapsen henkilökohtaisten ominaisuuksien arviointia koskevat tiedot ovat salassa pidettäviä.

Tämän lain 23 §:ssä tarkoitettu lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä.

Oikeus poiketa salassapitovelvoitteista:

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä ja tuottajalla on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada maksutta lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi ja tuottamiseksi välttämättömät tiedot lapsen huoltajilta, opetustoimen viranomaisilta, sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisilta, muilta varhaiskasvatus-, sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen tuottajilta sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiltä. Lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Jos lapsi siirtyy toisen varhaiskasvatuksen järjestäjän tämän lain mukaisesti järjestämään varhaiskasvatukseen tai perusopetuslain mukaiseen esiopetukseen tai perusopetukseen, aikaisemman varhaiskasvatuksen järjestäjän on salassapitosäännösten estämättä viipymättä toimitettava lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot uudelle varhaiskasvatuksen järjestäjälle taikka varhaiskasvatuksen ja opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot esiopetuksen tai perusopetuksen järjestäjälle. Vastaavat tiedot voidaan antaa myös varhaiskasvatuksen, esiopetuksen tai perusopetuksen järjestäjän pyynnöstä. Tässä laissa tarkoitettuja tehtäviä hoitavalla on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus ilmoittaa poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot, jos hän tehtäviä hoitaessaan on saanut tietoja olosuhteista, joiden perusteella hänellä on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi. Tässä laissa säädettyjen tehtävien hoitamiseksi muodostettaviin rekistereihin sisältyviä tietoja voidaan luovuttaa tietoon oikeutetulle teknisen käyttöyhteyden avulla. Ennen teknisen käyttöyhteyden avaamista tietoja luovuttavan on varmistuttava siitä, että tietojen suojauksesta huolehditaan asianmukaisesti.

*Tuen antamiseen liittyvä hallintopäätös **Katso luku 5***

2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun.

2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta niin laajasti ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa on tarvetta. Varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään lähellä palvelun käyttäjiä ja paikallisia tarpeita vastaavina aukioloaikoina²⁹. Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatustilain mukaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana³⁰. Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta. Huoltaja päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Esiopetuksessa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen lain oikeuttamalla tavalla³¹.

Kunta tai kuntayhtymä voi järjestää varhaiskasvatuksen itse tai hankkia varhaiskasvatuspalveluja julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Hankittaessa varhaiskasvatuspalveluja muilta palvelujen tuottajilta kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään varhaiskasvatusta koskevien säädösten sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti³². Yksityisen palveluntuottajan ohjauksesta, neuvonnasta ja valvonnasta vastaavat kunnan toimielin tai sen määräämä viranhaltija, aluehallintovirasto sekä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto³³.

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä³⁴. Muista kielistä määrätään luvussa 4.6.

---

²⁹ Varhaiskasvatuslaki 5 § 4 momentti

³⁰ Varhaiskasvatuslaki 1 §

³¹ Varhaiskasvatuslaki 1 ja 12 §

³² Varhaiskasvatuslaki 5 § 2 momentti

³³ Varhaiskasvatuslaki 52 §

³⁴ Varhaiskasvatuslaki 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 89

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatuslakiin ja varhaiskasvatuksesta annettuun valtioneuvoston asetukseen³⁵ sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös hallintolakia³⁶ ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta³⁷. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella³⁸. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki³⁹, tasa-arvolaki⁴⁰, Euroopan ihmisoikeussopimus⁴¹, YK:n lapsen oikeuksien sopimus⁴², YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista⁴³, YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista⁴⁴ sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteet⁴⁵.

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada tukea⁴⁶, riippumatta varhaiskasvatuksen järjestäjästä⁴⁷. Varhaiskasvatusta järjestetään ja kehitetään inklusioperiaatteen mukaisesti, jolloin kaikilla lapsilla on oikeus osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta.

Kun lapsi tarvitsee kehitykseensä, oppimiseensa ja hyvinvointiinsa tukea (myöhemmin lapsen tuki) ja saa sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja, tällöin sovelletaan varhaiskasvatuslakia⁴⁸, sosiaalihuoltolakia⁴⁹, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakia⁵⁰, kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia⁵¹ ja terveydenhuoltolakia⁵² sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.

---

³⁵ Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

³⁶ Hallintolaki (434/2003)

³⁷ Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)

³⁸ Suomen perustuslaki (731/1999) 6 §

³⁹ Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

⁴⁰ Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)

⁴¹ Euroopan ihmisoikeussopimus 1990

⁴² YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

⁴³ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007 (27/2016)

⁴⁴ YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista 2007

⁴⁵ Kestävän kehityksen tavoitteet – Agenda 2030. YK:n yleiskokous 2015

⁴⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁴⁷ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

⁴⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁴⁹ Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

⁵⁰ Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettu laki (380/1987)

⁵¹ Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977)

⁵² Terveydenhuoltolaki (1326/2010)

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslaissa. Tavoitteet ohjaavat perusteiden sekä paikallisen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia.

Varhaiskasvatuslain⁵³ mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

- 1) edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
- 2) tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti;
- 3) toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;
- 4) varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;
- 5) turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;
- 6) antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
- 7) tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
- 8) kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
- 9) varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;
- 10) toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta sen eri toimintamuodoissa. Huoltajalle järjestetään mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lisäksi huoltajille järjestetään säännöllisesti mahdollisuus osallistua paikallisen ja yksikkökohtaisen varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin. Huoltajan osallistumisesta lapselle mahdollisesti annettavan tuen suunnitteluun ja arviointiin kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen vaihtelee perheiden valinnan, lasten lakisääteisen oikeuden ja varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaan⁵⁴. Tämä tulee ottaa huomioon paikallisten suunnitelmien laatimisessa.

---

⁵³ Varhaiskasvatuslaki 3 §

⁵⁴ Varhaiskasvatuslaki 12 ja 19 §

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys⁵⁵. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on tarjottava täysipainoista ravintoa. Ruokailun on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu.⁵⁶ Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamaton. Varhaiskasvatusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tarkennetaan luvussa 6.

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja mitoituksesta annettuja säädöksiä⁵⁷. Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja⁵⁸. Henkilöstön kelpoisuuksia koskevista siirtymäsäännöksistä säädetään varhaiskasvatuslaissa⁵⁹.

Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät säännökset, henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat lait. Lapsia suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla (Luku 3.1)⁶⁰. Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua.

Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, lastenneuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa⁶¹. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavat myös säännökset, jotka koskevat sosiaalihuoltopalveluihin ohjaamista ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä⁶².

2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta⁶³. Varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteet ohjaavat kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja. Varhaiskasvatuslaissa määritellään, mitkä lain kohdat koskevat avointa varhaiskasvatusta⁶⁴. Varhaiskasvatuksen

---

⁵⁵ Varhaiskasvatuslaki 10 §

⁵⁶ Varhaiskasvatuslaki 11 §

⁵⁷ Varhaiskasvatuslaki 25–33 § ja 75 § ja valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

⁵⁸ Varhaiskasvatuslaki 25 §

⁵⁹ Varhaiskasvatuslaki 75 §

⁶⁰ Varhaiskasvatuslaki 10 §

⁶¹ Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁶² Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 35 § ja lastensuojelulaki (417/2007) 25 § (88/2010) ja 25 a § (1302/2014)

⁶³ Varhaiskasvatuslaki 1 §

⁶⁴ Varhaiskasvatuslaki 1 §

toimintamuodot eroavat toisistaan. Esimerkiksi oppimisympäristöt, resurssit, henkilöstön koulutus ja kelpoisuusvaatimukset, henkilöstörakenne, lapsiryhmien koko sekä lasten ja henkilöstön välinen suhdeluku vaihtelevat. Myös tuen antamisen mahdollisuudet vaihtelevat. Eri toimintamuotojen ominaispiirteet otetaan huomioon paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa ja tavoitteita täsmennetään toimintamuodoittain.

On tärkeää, että huoltajat saavat riittävästi tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä. Kunnan on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa huoltajille tarjolla olevista varhaiskasvatuspalveluista. Tarvittaessa huoltajan kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja etua. Neuvontaa ja ohjausta annetaan varhaiskasvatuspalveluihin hakeuduttaessa, sekä lapsen jo ollessa palvelujen piirissä.⁶⁵

Päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuodoista. Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarussuhteet tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa noudatetaan henkilöstön mitoitukseen ja ryhmien enimmäiskokoon sekä tukeen liittyviä säännöksiä⁶⁶. Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on laadukkaan varhaiskasvatuksen voimavara, kun kaikkien koulutus ja osaaminen on käytössä sekä vastuut, tehtävät ja ammattiroolit toteutuvat tarkoituksenmukaisella tavalla. Päiväkodeilla tulee olla toiminnasta vastaava johtaja⁶⁷.

Varhaiskasvatuslaki korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien pedagogista vastuuta⁶⁸. Kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä.

Perhepäivähoito on pienessä ryhmässä toteutettavaa varhaiskasvatusta. Sitä järjestetään perhepäiväkodissa, joka voi olla yksityiskoti tai muu kodinomainen hoitopaikka⁶⁹. Perhepäivähoitoa voidaan järjestää yhden tai kahden hoitajan toteuttamana tai erityistapauksissa kolmen hoitajan yhteisesti toteuttamana varhaiskasvatuksena⁷⁰. Perhepäiväkotien henkilöstömäärässä sekä muodostettaessa lapsiryhmiä tulee ottaa huomioon vammaiset ja muuten tukea tarvitsevat lapset⁷¹. Perhepäivähoitajat vastaavat oman ryhmänsä toiminnasta.

---

⁶⁵ Varhaiskasvatuslaki 4 ja 16 §

⁶⁶ Varhaiskasvatuslaki 34–38 §

⁶⁷ Varhaiskasvatuslaki 25 §

⁶⁸ Varhaiskasvatuslaki 2, 25 ja 35 §

⁶⁹ Varhaiskasvatuslaki 1 ja 38 §

⁷⁰ Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018) 2 §

⁷¹ Varhaiskasvatuslaki 38 §

Pedagoginen johtaminen ja toiminnan ohjaus tukee perhepäivähoitajien tavoitteellista toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

Avoimen varhaiskasvatustoiminnan toteutus ja painopisteet vaihtelevat varhaiskasvatuksen järjestäjän päätösten mukaan. Avointa varhaiskasvatustoimintaa voidaan järjestää esimerkiksi leikkipuisto- tai kerhotoimintana. Toiminta on ohjattua ja tavoitteellista. Avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota esimerkiksi ulkoilua, leikkiä, taide- tai liikuntakasvatusta. Lisäksi avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota huoltajille ohjattua yhdessäoloa lasten kanssa sekä muita sosiaalisia kontakteja. Avoimen toiminnan tulee olla suunniteltua, jotta varhaiskasvatuslain tavoitteet voidaan ottaa siinä huomioon. Tavoitteet tulee ottaa sitä kattavammin ja laaja-alaisemmin huomioon, mitä säännöllisemmin ja useammin lapset toimintaan osallistuvat. Toiminnan luonteen mukaan tietyt tavoitteet voivat painottua muita enemmän.⁷²

Vuorohoitoa on järjestettävä tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoitoa voidaan järjestää iltaisin, viikonloppuisin ja öisin päiväkotitoimintana tai perhepäivähoitona. Vuorohoidossa lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on usein epäsäännöllistä. Tämä tulee huomioida pedagogisen toiminnan ja lapselle annettavan tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa.⁷³

2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatus luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Lapsi tuo varhaiskasvatukseen mukanaan aiemman elämäkokemuksensa, jossa merkittävänä tekijänä ovat huoltaja ja lapsen väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Huoltajan ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lapsen elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta. Sovittaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava ja tasavertainen kohtaaminen on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Yhtä tärkeää on tuntea jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä⁷⁴.

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle

---

⁷² Varhaiskasvatuslaki 3 § 2 momentti ja HE 40/2018 vp, s.85

⁷³ Varhaiskasvatuslaki 13 §

⁷⁴ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 5 kohta

oppimiselle. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstö tuntee koulutusjärjestelmän sekä sen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten hyvinvoinnin sekä kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla siirtymät kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen ovat mahdollisimman sujuvia. Siirtymävaiheissa tehdään huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen aikana koottuja dokumentteja, joissa kuvataan lapsen kehitystä ja oppimista, sekä lapselle laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä.⁷⁵

2.4 Arvoperusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, inklusiiviset periaatteet ja lapsen syrjintäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen⁷⁶, varhaiskasvatuslain⁷⁷ ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti⁷⁸.

Lapsuuden itseisarvo

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä.

Ihmisenä kasvaminen

Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseensä, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään.

---

⁷⁵ Esimerkiksi varhaiskasvatuslaki 40–42 §

⁷⁶ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

⁷⁷ Varhaiskasvatuslaki 20 §

⁷⁸ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016

Lapsen oikeudet

Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada riittävä ja oikea-aikaista tukea varhaiskasvatuksessa⁷⁹. Lapsella on oikeus saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita.⁸⁰

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

Perheiden monimuotoisuus

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatuskäytäntöihin luo edellytyksiä hyvälle kasvatustyöskentelylle⁸¹. Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunnetaitojaan ja esteettistä ajatteluaan. Varhaiskasvatuksessa tunnustetaan ja noudatetaan kestävä elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

2.5 Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on

---

⁷⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁸⁰ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

⁸¹ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoissa ja tarkkaillessa ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

Leikki on varhaiskasvatusikäisten lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatusta ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä henkilöstön yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää⁸².

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatusta, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseksi. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.

---

⁸² Varhaiskasvatuslaki 2 ja 23 §

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeinä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi.

Opetuksen lähtökohtana on varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritelty oppimiskäsitys. Opetuksen tarkoitus on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja motivoidaan opettelemaan uusia asioita sekä ohjataan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetus tukee ja siinä hyödynnetään lasten luontaista uteliaisuutta ja tutkimisen halua. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi opetuksen perustana ovat oppimisympäristöille (luku 3.2), laaja-alaiselle osaamiselle (luku 2.7), pedagogiselle toiminnalle (luku 4), ja lapsen tuelle (luku 5) asetetut tavoitteet.

Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Päivittäin toistuvat tilanteet, kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen, ovat keskeinen osa lapsen päivää ja osa pedagogista toimintaa. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.

2.7 Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvaminen, opiskelu, työnteko sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien

perusteisiin. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat ohjanneet tämän asiakirjan valmistelua, ja ne tulee ottaa huomioon paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa.

Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisessä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. Luvussa 4.5 kuvattujen oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan kuusi toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-alueita:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito
- digitaalinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen.

Seuraavaksi kuvataan, mitä laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueilla tarkoitetaan. Lisäksi määritellään varhaiskasvatuksen tehtävä kullakin osa-alueella.

Ajattelu ja oppiminen

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelulle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoitaan ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyyteen ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään ratkaisuja eri tilanteissa. Heitä ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi (luku 4.2) sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omaan kykyihinsä.

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävän elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, kuten lähiluonnossa ja liikenteessä. Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikunnan ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.

Monilukutaito

Monilukutaitoa tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito edistää lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.

Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinnan ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitelmä, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja.

Digitaalinen osaaminen

Digitaalisuus on osa yhteiskuntaa, jossa lapsi kasvaa. Digitaalista osaamista tarvitaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yhteiskunnassa toimimisessa ja oppimisessa. Digitaalisen osaamisen vahvistaminen edistää lasten koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on yhteistyössä kotien kanssa tukea lapsen ymmärrystä digitaalisuudesta.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan digitaalisuuden roolia arkielämässä. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. Mahdollisuudet harjoitella, kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna digitaalisia välineitä edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä monilukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia digitaalisten ympäristöjen monipuoliseen, vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön.

Osallistuminen ja vaikuttaminen

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa oma-aloitteisuuteen. Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että

jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.

2.8 Paikallisesti päätettävät asiat

Hankasalmen kunnan tavoite on olla asukkailleen elävä, lempeä ja turvallinen. Hankasalmen kunnan varhaiskasvatuksessa painopistealueena ovat leikki, luonto liikunta ja perushoito.

Varhaiskasvatuksen järjestäminen ja eri toimintamuodot sekä yhteistyö

Hankasalmen kunnassa varhaiskasvatuspalvelut ovat osa sivistyspalveluita. Varhaiskasvatus muodostaa luonnollisen kasvun ja oppimisen polun yhdessä esiopetuksen ja perusopetuksen kanssa.

Varhaiskasvatusta järjestetään kolmessa kunnallisessa päiväkodissa ja perhepäivähoitona kunnallisesti. Yksityistä varhaiskasvatusta ei ole tällä hetkellä.

Hoitajan kotona tapahtuvaa perhepäivähoitoa järjestetään sekä taajamissa että haja-asutusalueella. Perhepäivähoidon pieni ryhmä tarjoaa varhaiskasvatusta turvallisessa ja kodinomaisessa ympäristössä, jossa jokainen lapsi saa yksilöllistä hoitoa ja kasvatusta.

Metsätähden päiväkotia Hankasalmen asemalla toimii samassa rakennuksessa Metsätähden palvelutalon kanssa. Metsätähden on keskitetty koko kunnan vuoroahoito. Hankasalmen suurin varhaiskasvatusyksikkö, Sillankorvan päiväkotia, sijaitsee kirkonkylän koulukeskuksen yhteydessä.

Sinisiiven päiväkoti sijaitsee Niemisjärvellä samassa rakennuksessa koulun ja kirjaston kanssa. Päiväkodeissa hyödynnetään pienryhmiä, jotka muodostetaan huomioiden lasten ikä, sisarusuhteet, kehitykselliset tarpeet ja päiväkodin tilat.

Hankasalmella esiopetus on osa sivistyspalveluita ja sitä järjestetään opetustoimen alaisuudessa. Esiopetusta järjestetään Aseman koulun pikkukoululla, Kuuhanaveden koululla kirkonkylässä ja Niemisjärven koululla.

Esiopetuksen järjestämistä ja toteuttamista säätelevät perusopetusta koskevat lait ja asetukset, varhaiskasvatuslaki ja esiopetussuunnitelman perusteet sekä kunnan esiopetuksen opetussuunnitelma. Hankasalmen kunnan esiopetussuunnitelmassa kuvataan tarkemmin esiopetuksen toteuttamisen periaatteet. Lapsella on oikeus saada maksutonta esiopetusta oppivelvollisuutta edeltävänä vuonna. Esiopetukseen haetaan alkuvuodesta ja hakulomakkeet lähetetään tulevan esikoululaisen kotiin. Kunnan nettisivuilla tiedotetaan hausta hyvissä ajoin ja ilmoitus julkaistaan myös paikallislehdessä.

Kotihoidon ja yksityisen hoidon tukijärjestelmä on osa varhaiskasvatuspalveluiden kokonaisuutta. Se antaa huoltajille mahdollisuuden valita hoitojärjestelyiksi lapsen ja perheen kannalta toimivan vaihtoehdon.

Varhaiskasvatuslaki määrittelee henkilöstön määrän suhteessa lapsilukuun. Henkilöstön koulutus- ja kelpoisuusvaatimukset pohjautuvat varhaiskasvatuslakiin. Päiväkodeissa toimitaan joko kahden tai kolmen kasvattajan ryhmissä huomioiden lapsiryhmien koot. Perhepäivähoidossa ryhmäkoko on enimmillään neljä kokopäiväistä ja yksi osapäiväinen esiopetusikäinen lapsi.

Vuorohoidolla tarkoitetaan aamuisin, iltaisin, öisin, viikonloppuisin, arki- ja juhlapyhäisin sekä ympärivuorokautisesti järjestettävää hoitoa. Hankasalmella vuorohoitoa järjestetään Metsätähden päiväkodissa. Lisätietoa vuorohoidon linjauksista ja muusta varhaiskasvatukseen liittyvästä on saatavilla Hankasalmen kunnan internet-sivuilla www.hankasalmi.fi sekä Pedanetistä www.peda.net/hankasalmi/varhaiskasvatus

Ohjausta ja neuvontaa varhaiskasvatuksen ominaispiirteistä ja toiminnan sisällöistä saa varhaiskasvatuspäälliköltä. Myös päiväkodeista saa lisätietoa päiväkotien toiminnasta.

Hankasalmi on mukana kehittämässä ja järjestämässä varhaiskasvatuspalveluita seudullisesti seitsemän muun kunnan yhteistyönä. Hankasalmen lisäksi seutuyhteistyössä ovat mukana Jyväskylä, Laukaa, Muurame, Petäjävesi, Toivakka, Luhanka ja Uurainen. Hankasalmi on mukana maakunnallisessa opetushallituksen varhaiskasvatuksen kehittämisverkostossa Loisto-verkoston kautta.

3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja varhaiskasvatusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiseksi ja arvioinnille varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja yksiköissä. Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnustetaanko sen merkitys vai ei.

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään inklusion periaatteiden mukaisesti, ja se liittyy kokonaisvaltaisesti pedagogisen toiminnan toteuttamiseen⁸³. Inklusiivinen toimintakulttuuri edistää lasten osallisuutta ja oppimista ja vastaa kaikkien lasten erilaisiin tarpeisiin. Jokaisella lapsella on oikeus kuulua ryhmään, osallistua yhteiseen toimintaan sekä kasvaa omaan potentiaaliinsa vahvuuksien ja myönteisten oppimiskokemusten avulla yhdessä vertaistensa kanssa. Lapsille tarjotaan sopivia oppimisen haasteita, ja heille turvataan tarvittava tuki (luku 5). Oppimisympäristöjä arvioidaan ja kehitetään yhdessä lasten kanssa heille sopiviksi.

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen edellytyksenä on laadukas pedagoginen ja erityispedagoginen osaaminen ja toiminta, huolenpito lasten hyvinvoinnista sekä henkilöstön

---

⁸³ HE 148/2021 s. 30–31

sitoutuminen inklusion periaatteisiin. Inklusiivisen toimintakulttuurin toteuttaminen edellyttää inklusion johtamista, kehittämistä ja toteutumisen arviointia.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin ja sen inklusiivisuuden kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle (luku 4.1).

3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä arvioidaan ja kehitetään siten, että se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutumista. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti.⁸⁴

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännöissä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

---

⁸⁴ Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 40/2018 vp, s. 85

Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyyteen sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä tekemisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialoitteille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Yhteisö rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyysuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta⁸⁵ ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen

---

⁸⁵ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa kasvatusyhteisöä.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä⁸⁶. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuva ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnistetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään moninaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa kulttuureista ja katsomuksista sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävä kehitystä.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisyyden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Varhaiskasvatuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään

---

⁸⁶ Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 7 ja 8 §

pitkäkestoista istumista. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä⁸⁷. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmenetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.

⁸⁷ Varhaiskasvatuslaki 10 §

3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, inklusiivinen, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö⁸⁸. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa, ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisen periaatteet (luku 4). Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyyppien rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

---

⁸⁸ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 2 kohta ja 10 §

Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

Lasten saatavilla ja käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia, ikätasoisia, pedagogisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on huomioitava lasten yksilölliset tuen tarpeet ja mielenkiinnonkohteet. Teknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa käytetään digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä tarkoituksenmukaisella tavalla. Lasten omia digitaalisia laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään varhaiskasvatuksen järjestäjän määrittämällä tavalla, ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä fyysiset että virtuaaliset vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, konsertteihin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä edistetään varhaiskasvatuksen tavoitteita sekä varhaiskasvatuksen laadukasta pedagogista toimintaa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä⁸⁹.

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa⁹⁰. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä.

Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken että huoltajien kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi⁹¹.

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä

---

⁸⁹ Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁹⁰ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 10 kohta

⁹¹ Kielilaki (423/2003) 18 § ja ulkomaalaislaki (301/2014) 203 §

ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle.

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä, lapsen vaihtaessa päiväkotia tai aloittaessa esiopetuksen. Yhteisellä keskustelulla on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajan kanssa korostuu lapsen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajan ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista.

Lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan ja kasvatustyön tavoitteiden suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä hyödynnetään tieto- ja viestintäteknologiaa. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

Yhteistyö eri tahojen kanssa

Yhteistyön tavoitteena on varmistaa laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen ja kehittäminen. Varhaiskasvatustalain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet⁹². Yksityisen palveluntuottajan on tarpeen mukaan toimittava monialaisessa yhteistyössä⁹³.

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi muusta opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita. Muita varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, katsomusyhteisöt kuten seurakunnat, poliisi sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Kunnan varhaiskasvatuksen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien sekä kuntien välinen yhteistyö ja sen kehittäminen on tärkeää. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat kehittää toimintaansa yhteistyössä korkeakoulujen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten ja viranomaisten kanssa.

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös lastenneuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. Laajaan terveystarkastukseen sisällytetään

---

⁹² Varhaiskasvatustalain 7 ja 22 §

⁹³ Varhaiskasvatustalain 7 §

varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan kirjallisella suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista monialaisessa yhteistyössä.⁹⁴

3.4 Paikallisesti päätettävät asiat

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämisen tavoitteet ja toteuttaminen sekä arvioinnin käytännöt:

Hankasalmella varhaiskasvatuksessa kaiken toiminnan lähtökohtana on lapsen etu ja lapsen kuuleminen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että lapsi osallistuu toimintaan omien kykyjensä ja taitojensa mukaan. Toimintaan osallistumista mahdollistetaan tarvittaessa kuvien ja viittomien avulla. Lisäksi lapsen tulee tuntea olonsa niin turvalliseksi, että hän uskaltaa ilmaista mielipiteensä ja tunteuksensa. Tavoitteena ovat myös mahdollisimman pysyvät ja turvalliset ihmissuhteet. Hankasalmella varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kolme tärkeintä painotusta ovat vuorovaikutukseen kannustava yhteisö, leikkiin kannustava yhteisö ja sensitiivinen työote. Vuorovaikutusta varhaiskasvatuksessa on monien eri tahojen välillä: työyhteisön kesken, huoltajien kanssa sekä yhteistyötahojen kanssa. Vuorovaikutukseen kannustavassa yhteisössä opitaan asioita yhdessä ja toisilta.

Yksi tärkeä tavoite on luottamuksellisen suhteen luominen huoltajiin ja tärkeä osa sen luomisessa on aloituskeskustelu. Vuorovaikutuksen toteutumista arvioidaan muun muassa aloituskeskustelusta pyydetyllä palautteella. Lisäksi vuorovaikutuksen toteutumista arvioi henkilökunta yksittäin ja yhdessä, ja säännöllisillä asiakastytyväisyyskyselyillä. Myös lapsilta saatu palaute on tärkeää ja tietoa lapsilta saadaan esim. lapsia havainnoimalla, haastatteleamalla ja lasten kanssa keskustelemalla mm. lasten kokouksissa.

Leikkiin kannustavan yhteisön tärkeimpiä tavoitteita on leikin mahdollistaminen järjestämällä tilat, välineet, aikaa ja rauhaa leikille. Leikissä tulee ottaa huomioon lapsen mielipide ja kiinnostuksen kohteet. Aikuisen on tärkeää olla saatavilla ja joskus aikuisen läsnäolo on tärkeää esimerkiksi leikin aloittajana. Aikuisen tehtävänä on myös havainnoida ja dokumentoida leikkiä. Havainnoinnin avulla varmistetaan muun muassa kaverisuhteiden solmiminen ja ryhmäytymisen onnistuminen. Sensitiivinen työote tarkoittaa virittäytymistä lapsen tunnetilaan, aikuinen on aidosti läsnä ja kohtaa lapsen ja kaikki tunteet. Lapsi hyväksytään sellaisena kuin hän on ja vahvistetaan lapsen itsetunnon kehittymistä. Jokainen työntekijä tahollaan arvioi omaa toimintaansa ja kehityskeskustelussa oman esimiehensä kanssa.

⁹⁴ Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011) 7, 9 ja 13 § sekä varhaiskasvatuslaki 7 §

Inklusiivisten toimintatapojen kehittäminen ja toteuttaminen

Hankasalmella pienryhmätoimintaa järjestetään lasten tarpeiden mukaan.

Kunnassamme on palkattu ryhmävastustajia, kun lasten tarpeet ovat sitä vaatineet.

Tarkoituksena on, että jokainen lapsi voi osallistua normaaliin päiväkotitoimintaa eri avustein.

Vuorovaikutuksen toteutumiseen käytetään tarvittaessa eri kommunikointivälineitä, mm. kuvia, tukiviittomia.

Hankasalmen kokoisessa pienessä kunnassa varhaiskasvatus yksiköt ovat pieniä, joten henkilöstöä on helppo liikuttaa eri yksiköiden välillä tarpeen mukaan.

Inklusiivisten toimintatapojen toteutuminen vaatii vielä henkilöstön kouluttautumista ja ajatusmaailman muuttamista sekä inklusiivisuuden sisäistämistä arjessa

Tavoitteena on, että varhaiserityisopettajan työpanosta saataisiin lisättyä.

Varhaiskasvatuksen käytettävät oppimisympäristöt sekä niiden arviointiin liittyvät käytännöt

Hankasalmen varhaiskasvatuksessa hyödynnetään monipuolisesti lähellä olevia

oppimisympäristöjä. Luonto on yksi tärkeä ja oleellinen oppimisympäristö. Kirjastot, liikunta- ja kulttuuritilat ja museot sijaitsevat varhaiskasvatusyksiköiden lähellä, joten niitä hyödynnetään säännöllisesti. Oppimisympäristöjä suunniteltaessa pyritään luomaan positiivinen, lämmin ja kannustava ilmapiiri.

Oppimisympäristöjä ja niiden toimivuutta arvioidaan tiimeissä lapsiryhmän tarpeiden mukaan. Toiminnan suunnittelussa pyritään huomioimaan lasten ja huoltajien toiveet.

Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteet ja käytännöt

Hankasalmella tavoitteena on huoltajien ja varhaiskasvatushenkilöstön yhteinen päämäärä luoda lapselle parhaat edellytykset kasvaa ja oppia huomioiden lapsen yksilölliset tarpeet.

Huoltajat ovat lapsensa parhaimmat asiantuntijat ja heillä on ensisijainen kasvatusoikeus ja -vastuu.

Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on koulutuksen ja kokemuksen kautta saatu ammatillinen tieto ja osaaminen. Kasvatus yhteistyössä molempien osapuolten asiantuntemus yhdistyy tasavertaisessa vuorovaikutuksessa. Tärkeää on antaa huoltajille kannustavaa ja myönteistä palautetta lapsesta.

Perheneuvolan ja perhetyöntekijän palveluita halutaan tuoda lähemmäs perheitä. Vanhemmille annetaan tarvittaessa tietoa näistä palveluista ja heitä ohjataan palveluiden pariin.

Yhteistyö huoltajien kanssa on tiivistä koko lapsen varhaiskasvatuksen ajan. Aloituskeskustelu käydään ennen varsinaisen varhaiskasvatuksen aloittamista. Se voidaan käydä lapsen kotona tai varhaiskasvatus yksikössä esim. tutustumiskäynnillä. Aloituskeskustelu on osa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (Lapsen VASU). Se laaditaan lapselle huoltajien kanssa yleensä syksyllä ja sitä arvioidaan keväällä. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa haku- ja tuontitilanteissa. Yhteiselle keskustelulle on tärkeää varata aikaa. Tarvittaessa tehdään myös kotikäyntejä.

Yhteistyön merkitys korostuu siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa, lapsen vaihtaessa varhaiskasvatuspaikkaa tai aloittaessa esiopetuksen. Toimiva yhteistyö ja tiedonsiirto on erityisen tärkeää myös vuorohoidossa.

Huoltajille järjestetään vanhempainiltoja ja perheille yhteisiä tapahtumia, esimerkiksi joulu- ja kevätjuhlia. Tavoitteena on myös huoltajien välinen verkostoituminen. Huoltajia kutsutaan myös osallistumaan varhaiskasvatuksen arkeen erilaisissa arjen tapahtumissa. Huoltajat voivat vieraila varhaiskasvatuksessa esimerkiksi esitellen lapsille omaa ammattiaan, harrastustaan tai kulttuuriaan.

Hankasalmella varhaiskasvatuksessa käytetään tiedottamiseen ja viestintään pääasiassa sähköisiä järjestelmiä ja lisäksi perinteisiä paperilomakkeita.

Monialaisen yhteistyön tavoitteet, rakenteet ja toimintatavat

Monialaiseen yhteistyöhön kuuluu yhteistyö lastenneuvolan, perheneuvolan, varhaiskasvatuksen erityisopettajan, puhe- fysio- ja toimintaterapeuttien, perhetyöntekijän, sosiaalityöntekijän, koulujen ja varhaiskasvatuksen muiden yksiköiden kanssa. Monialaisen yhteistyön tavoitteita ovat tiedonkulku eri tahojen välillä, toiminnan avoimuus ja kouluttautuminen, jota toteutetaan konsultaatioiden kautta. Monialaisen yhteistyön avulla myös suunnitellaan toimintaa.

Monialainen yhteistyö mahdollistaa myös lasten laaja-alaisen havainnoinnin ja lapsen äänen kuulemisen. Lisäksi sen ansiosta on mahdollista keskittyä yhteen lapseen kerrallaan. Lastenneuvolan kanssa yhteistyö on säännöllistä (vuosittain keskustelu ryhmän lapsista sekä 4-vuotis neuvolalomakkeen täyttäminen) . Varhaiskasvatuksen erityisopettaja käy varhaiskasvatuksen eri yksiköissä viikoittain. Koulujen kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi erityisopetuksen kanssa, tilojen yhteiskäytön, yhteisten työpajojen ja tapahtumien avulla. Terapeuttien palveluita käytetään tarvittaessa. Perhetyöntekijä käy päiväkodeilla kuukausittain.

Hankasalmella varhaiskasvatuksessa yhteistyötä tehdään myös liikunta- ja kulttuuritoimen, kirjaston, järjestöjen ja evankelisluterilaisen seurakunnan kanssa. Perhepäivähoidolla ja päiväkodeissa on yhteistyötä esimerkiksi yhteisten esitysten ja Kulttuuriantin kanssa projektien muodossa. Evankelisluterilaisen seurakunnan työntekijä käy pitämässä päiväkodeissa tuokioita liittyen suomalaiseen kulttuuriperinteeseen, juhliin, eettisiin arvoihin. Kirjastolla käydään esimerkiksi satutunneilla, erilaisissa näyttelyissä, hyödynnetään tiloja ja lainataan materiaalia.

Eri yhteistyömuotojen arvioinnin käytännöt

Yhteistyömuotoja seurataan toimintakertomuksessa mm. yhteistyökontakteiden määriä. Pedagogisen ryhmän tehtävä on myös seurata ja arvioida yhteistyömuotoja. Tällä hetkellä yhteistyömuotoja arvioidaan kehityskeskusteluissa. Lisäksi yhteistyötahojen kanssa tehtävän yhteistyön arvioinnin käytänteitä kehitetään.

Miten kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää ehkäistään, miten kiusaamiseen, väkivaltaan ja häirintään puututaan ja miten toimenpiteiden toteutumista seurataan

Hankasalmen kunnassa on kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma.

Suunnitelman avulla pyritään luomaan positiivista varhaiskasvatuksen kulttuuria, jossa toiminta itsessään on jo kiusaamista ehkäisevää.

Toiminnassa keskeinen ajatus on vaikuttaa myönteisen hyväksyvän ryhmähengen luomiseen.

Tavoitteena on yhteistyö- ja vuorovaikutussuhteiden kehittäminen, kiusaamistilanteisiin puuttuminen ja niiden ehkäisy sekä turvallisen ympäristön luominen. Koko kunnan varhaiskasvatuksen henkilöstö sitoutuu kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumiseen. Pyrkimyksenä on kehittää vanhempien ja varhaiskasvatuksen välistä yhteistyötä, osallistamalla perheet mukaan kehittämään varhaiskasvatuksen kiusaamista ehkäisevää toimintaa. Seuranta ja arviointia tehdään kyselyillä lapsille, huoltajille ja henkilöstölle. Kyselyiden tulokset kootaan ja analysoidaan työyhteisöissä.

4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (kuvio 1). Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön suunnittelema toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Kuvio 1. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

Tavoitteellisen ja inklusiivisen toiminnan perustan luovat arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5), niihin pohjautuva toimintakulttuuri (luku 3) sekä monipuoliset oppimisympäristöt (luku 3.2), yhteistyö (luku 3.3), työtavat (luku 4.3) ja lapsen tuki (luku 5). Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvuypäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Lähtökohtana ovat myös luvussa 4.5 kuvatut oppimisen alueet. Laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi

ja kehittäminen (luvut 4.2 ja 7). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelua (luku 2.7).

Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita tarkennetaan paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Tavoitteita tarkennettaessa otetaan huomioon varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot, niiden henkilöstörakenne ja muut ominaispiirteet. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat (luku 1.3) ovat lapsiryhmän toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Toimintaa toteutetaan niin, että jokaisella lapsella on oikeus edetä oppimisessaan siten, että varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta muodostuu lapselle mielekäs jatkumo.

4.2 Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia (luku 1.3). Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lapselle annettavan tuen tarpeiden arvioinnissa (luku 5).

Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia, henkilöstön toiminnan itsearviointia (luku 7.1) sekä toimintakulttuurin kehittämistä.

4.3 Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opettelun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättelämään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Lasten aloitteet voivat olla kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista.

Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia. Monipuoliset työtavat edellyttävät monipuolisia oppimisympäristöjä. Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia työtapoja.

4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota kaikille lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikissä lapsi oppii, mutta lapselle itselleen leikki ei ole tietoisesti oppimisen väline vaan tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. Kokemukset, jotka herättävät lapsissa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin.

Lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä kokemuksistaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Leikkiessään lapset sekä jäljittelevät että luovat uutta ja muuntavat näkemäänsä. Samalla he mallintavat ja testaavat haaveitaan ja toiveitaan. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi toteuttaa. Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Henkilöstön ja lasten sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus luovat perustan ajattelun ja kielen kehitykselle sekä kehittyville leikkitaidoille. Lapset havainnoivat, kokeilevat ja oppivat yhteisön sääntöjä leikissä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätelemään tunteitaan ja tahtomistaan sekä huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia. Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtapana. Pedagogisessa toiminnassa voidaan leikin juonen kehittelyssä ja leikkimaailmojen rakentamisessa yhdistää esimerkiksi draamaa, improvisaatiota tai satuja. Henkilöstön tulee tiedostaa keskittyneen tutkimisen, spontaanin luovan ilmaisun sekä vauhdikkaiden liikunta- ja peuhausleikkien merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Eri tilanteita voi rikastaa leikinomaisuudella. Lorut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia.

Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset inklusiivisten periaatteiden mukaisesti, ohjata leikkiä sopivalla tavalla ja huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. Henkilöstön fyysinen ja psyykinen läsnäolo tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteiden syntymistä.

Henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havainnot käytetään leikin ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla.

Pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa.

Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit sekä digitaaliset välineet ja sovellukset tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Henkilöstö keskustelee leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

4.5 Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetussuunnitelman perusteiden⁹⁵ mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- Kielten rikas maailma
- Ilmaisun monet muodot
- Minä ja meidän yhteisömme
- Tutkin ja toimin ympäristössäni
- Kasvan, liikun ja kehityn.

Oppimisen alueita yhdistelevä ja soveltava pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken tai lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee valittujen aihepiirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

Kielten rikas maailma

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten **kielellisten taitojen** ja **valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan jokaisen lapsen opetuskielen taitojen kehittymistä. Kasvatuksessa ja opetuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä, ja että

---

⁹⁵ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

he voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielelliset identiteetit kehittyvät**, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Kuvio 2. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään

ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös äänensävyihin ja äänenpainoihin.

Lasten **kielen käyttötaitoja** ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytyminen, huumorin käyttö sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa** ja **sanavarantonsa** laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorujen ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikittely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten **kielitietoisuuden kehittymistä**. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikillisesti.

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten **musiikillisen, kuvallisen, käsityöllisen, sanallisen ja kehollisen ilmaisun** kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen. Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Varhaiskasvatuksen **musiikillisen ilmaisun** tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa kehittyvät leikinomaisen musiikillisen toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, loruillaan, kokeillaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoittamisesta. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien. Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta onnistumisen ilosta.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, hienomotorisia taitoja, rakenteiden, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta sekä muotoilua harjoitellaan lapsille soveltuvien käsityön teknisen työn ja tekstiilityön työtapojen avulla. Näitä työtapoja voivat olla esimerkiksi muovailu, leikkaaminen, naulaaminen, sahaaminen ja ompelu. **Käsityöllisen ilmaisun** tavoitteena on tarjota lapsille kokeilun, tutkimisen, yhteisöllisen tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä nautintoa työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia käsityön tekniikoita. Lapset saavat ideoida ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä. Lasten kanssa voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen ja keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemukseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työstetään yhdessä. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden** sekä **median** näkökulmista. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystäväyhteyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Lasten kanssa voidaan tarkastella myös laajemmin uskontoja ja katsomuksia. Vastaavasti tarkastellaan uskonnottomuutta. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja

niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenvuorokiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämäntilanteita.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (ks. luku 2.7).

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenvuorokiertoon leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.

Tutkin ja toimin ympäristössäni

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös **ympäristökasvatusta** ja **teknologiakasvatusta**. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelunsa** eri vaiheissa oleville lapsille. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osa-alueisiin havainnollisen ja leikinomaisen toiminnan myötä. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja lähiympäristössä ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan ilmaisemalla ja tarkastelemalla niitä esimerkiksi kehollisesti tai eri välineiden ja kuvien avulla. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä.

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi leikkiä ja lapsia houkuttelevia materiaaleja hyödyntäen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä ja taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin taitojensa mukaan. Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lasten kanssa kokeillaan mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhdekäsitteitä esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla.

Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten tilan ja tason hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitettä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikoja havainnoimalla.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestäväää elämäntapaa. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri

aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelu vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto voi olla myös esteettisen kokemisen ja rauhoittumisen paikka.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävään elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestävään elämäntapaan mutta ilman että heidän tarvitsee kantaa lapsina liian suurta vastuuta kestävä elämäntavan ylläpitämisestä.

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustutaan digitaalisiin laitteisiin ja sovelluksiin sekä niiden toimintaan. Erityistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen eri materiaaleista sekä kokeilla eri laitteiden toimintaa. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Tavoite on, että lasten omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja ja muita arjen teknologisia ratkaisuja, ja tutkia niiden toimintaperiaatteita.

Kasvan, liikun ja kehityn

Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alueeseen sisältyy **liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia **liikkumaan** monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikuntaan sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatuksen tulee olla säännöllistä, lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää

lapsen terveelle kasvulle, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikunnan tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattua liikuntaa. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoaltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikojat tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenaikalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikunnalla on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa.

Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisen liikunnan ja leikin aikana. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiireettömässä ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömisen kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa **terveyteen** ja **turvallisuuteen** liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet. Lasten ikätasoisista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvien näkökohtien katsotaan koskevan jokaista varhaiskasvatukseen osallistuvaa lasta. Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatustilain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä. Varhaiskasvatusta voidaan antaa myös romanikielellä.⁹⁶ Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

Varhaiskasvatukseen osallistuu lapsia, jotka puhuvat äidinkielenään sekä **ruotsia** että **suomea**. Näiden kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen sekä identiteettien kehityksen kannalta on tärkeää, että molempia kieliä tuetaan ja lapsia kannustetaan niiden käyttöön.

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa⁹⁷. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettikehitystä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä yhteistyössä lasten huoltajien ja romaniyhteisön kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia

⁹⁶ Varhaiskasvatustilain 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 88–89 sekä viittomakielilaki (359/2015)

⁹⁷ Suomen perustuslaki (731/1999) 17 § 3 momentti

käyttää ja omaksua romanikieltä. Henkilöstö vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisua ja viittomavarantoa.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti **vieraskielisten** ja **monikielisten** lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti ja pedagogisesti suunniteltuna kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea/ruotsia toisena kielenä erilaisissa kasvat- ja opetustilanteissa. Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuväline. Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan varhaiskasvatukseen. Lapsen kielen kehitykseen liittyvää suomen/ruotsin kieleen tutustumista ja opettelua ei tule rinnastaa varhaiskasvatuksessa annettavaan tukeen (luku 5). Huoltajille kerrotaan suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä. Varhaiskasvatus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja omaksua myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksi- ja monikielisyydelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molemminpuolinen ymmärrys.

Kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten varhaisen kielenoppimisen herkkyyksikautta tarjoamalla lapsille tavanomaista monipuolisempaa

kielikasvatusta. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia omaksua kieliä ja käyttää niitä toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Samalla luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle. Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja kokeilunhalun. Myös monenlaiset kulttuurit kohtaavat luontevasti tällä tavoin järjestetyssä varhaiskasvatuksessa.

Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Suppeamman kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä kohtaan. Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan lapsille valmiuksia toimia kaksi- tai monikielisessä ympäristössä.

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa

Ruotsinkielistä kielikylpyä voidaan järjestää suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja suomenkielistä kielikylpyä ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää saamenkielistä kielikylpyä. Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy on ohjelma, joka alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu perusopetuksen loppuun. Varhaiskasvatuksen kieli, esiopetuksen ja koulun opetuskieli sekä toinen kotimainen tai saamen kieli muodostavat kokonaisuuden. Varhaiskasvatus toteutetaan pääosin kielikylpykielellä. Lasten äidinkielen tai äidinkielten taitojen kehittymistä tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa. Toiminnassa pyritään siihen, että kukin henkilöstöön kuuluva käyttää johdonmukaisesti vain yhtä kieltä: joko kielikylpykieltä tai kieltä, jolla varhaiskasvatus on järjestetty. Lapsia kannustetaan kielikylpykielen käyttöön, mutta heillä tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään. Tavoitteena on valmius siirtyä kielikylpynä toteutettuun esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Muu laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Muussa laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa osa toiminnasta (vähintään 25 %) toteutetaan jollakin muulla kielellä kuin varhaiskasvatustilaisissa säädetyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Jotkut lapsista voivat puhua kyseistä kieltä äidinkielenään. Toiminta suunnitellaan siten, että eri kieliryhmät saavat kielen kehitykselleen tarvittavaa tukea. Ryhmissä voi olla myös lapsia, joille kumpikaan varhaiskasvatuksessa käytettävä kieli ei ole äidinkieli. Varhaiskasvatuksen järjestäjä harkitsee tapauskohtaisesti huoltajan kanssa keskustellen, milloin tällainen järjestely tukee lapsen kehitystä.

Kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa toiminta suunnitellaan niin, että kahdella kielellä toteutetusta varhaiskasvatuksesta muodostuu kokonaisuus, jossa molemmat kielet ovat läsnä ja kehittyvät vähitellen henkilöstön mallintamisen ja lasten aktiivisen toiminnan kautta. Mikäli mahdollista, kukin henkilöstöön kuuluva jäsen käyttää vain jompaakumpaa kieltä aktiivisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Lapsia kannustetaan molempien kielten käyttöön. Tavoitteena on valmius siirtyä joko kaksikieliseen tai suomen-

/ruotsinkieliseen esiopetukseen ja perusopetukseen.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus

Kielirikasteinen varhaiskasvatus

Kielirikasteisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jossa alle 25 prosenttia toiminnasta järjestetään säännöllisesti ja suunnitellusti jollakin muulla kuin varhaiskasvatuslaissa määritellyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Tavoitteena on kieltenoppimisen tukeminen, lasten motivoiminen ja kielivalintojen monipuolistaminen. Lisäksi tavoitteena voi olla siirtyminen kielirikasteiseen tai muuhun kaksikieliseen esi- ja perusopetukseen tai muulla tavalla varhennettuun kieltenopetukseen.

Kielipesä

Kielipesätoiminnalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa toimintaa, jossa vahvistetaan lasten tietämystä omasta kulttuuristaan ja tarjotaan mahdollisuus oppia perheessä tai suvussa puhuttua uhanalaista vähemmistökieltä tai alkuperäiskansan kieltä. Kielipesätoiminnan periaatteet voivat olla kielikylyn kaltaisia.

4.7 Paikallisesti päätettävät asiat

Pedagogisen toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen periaatteita sekä seurannan ja arvioinnin käytäntöjä

Hankasalmella varhaiskasvatuksessa kehitetään *lapsilähtöistä pedagogiikkaa*. Keskeistä toiminnassa on jokaisen lapsen oppimisen ja hyvinvoinnin tukeminen inklusiivisuuden periaatteiden mukaisesti. Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on toimintakulttuurin jatkuva kehittäminen ja lapsen *osallisuuden vahvistaminen*. Arjessa lasten osallisuus toteutuu, kun toimintaa suunnitellaan lasten kanssa yhdessä ja lapset tulevat kuulluiksi. Suunnittelun lähtökohtana ovat lapselle merkitykselliset asiat ja mielenkiinnon kohteet yhdistettynä kasvattajan ja huoltajien tietämykseen lapsen kehityksellisistä tarpeista.

Keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa on *leikki- ja pienryhmätoiminta*. Leikeille annetaan tilaa, omaehtoista leikkiä tuetaan ja leikkejä pyritään rikastuttamaan esimerkiksi erilaisten leikinvalinta tapojen avulla.

Pienryhmä on pienempi lapsiryhmä, jota muodostettaessa tavoitteena on lapsen yksilöllisempi huomiointi ja toiminnalle suunnattujen opetuksellisten tavoitteiden toteutuminen. Pienryhmissä mahdollistetaan kiinteä kasvattajan, lapsen ja lasten välinen vuorovaikutus. Pedagogista pienryhmätoimintaa ovat muun muassa kuvin tuettu leikki, vuorovaikutusleikki, tunnetaitoryhmät, kielellisiä taitoja sekä puheen tuottamisen taitoja harjaannuttavat ryhmät. Näiden lisäksi

pienryhmätoimintaa ovat myös kaikki pienryhmissä toteutettavat toiminnallisen oppimisen ryhmät, esimerkiksi satuhetket / sadutus, askartelu, hienomotoriset harjoitteet, liikuntaleikit, musiikkihetket. Toiminnan suunnitelmallinen porrastaminen ja *strukturi* jäsentävät lapsen päivää. Tilanteiden ennakoitavuus luo turvallisuuden tunnetta. Ympäristöä järjestelemällä mahdollistetaan lapselle monipuolisia luontevia oppimisen tapoja. Kasvattajan on tärkeää tiedostaa päivän eri tilanteiden mahdollisuudet lapsen oppimisen tukemiselle.

Päiväkodissa pedagogista toimintaa seurataan ja arvioidaan esim. tiimipalavereissa pedagogisen dokumentoinnin ja ryhmävasun avulla. Huoltajat osallistuvat arviointiin päivittäisten keskustelujen, lapsen vasu-keskustelujen sekä huoltajille suunnattujen arviointikyselyjen kautta. Lapset voivat kertoa mielipiteensä esim. lasten kokouksissa tai haastatteluissa. Lisäksi kasvattajat jatkuvasti seuraavat ja havainnoivat lasten mielipiteitä toiminnasta.

Varhaiskasvatuksen pedagogisen dokumentoinnin periaatteita ja käytäntöjä

Varhaiskasvatuksen jokainen yksikkö valitsee pedagogisen dokumentoinnin välineet. Havaintojen kohteena ovat lapsen vahvuudet, työskentely, toiminta päivän eri tilanteissa, käyttäytyminen ja lapsen oppiminen. Havaintojen kirjaaminen ja niiden näkyväksi tekeminen on tärkeää, jotta lapsen kehityksestä saadaan jatkuvaa tietoa. Tämän tiedon pohjalle on suunnitelmia ja tavoitteita helpompi rakentaa. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Pedagogisen dokumentoinnin välineitä ovat mm. lapsen varhaiskasvatussuunnitelma, kasvunkansiot, valokuvaus, videointi, lasten piirrokset, varhaiskasvattajien ylläpitämät havaintovihkot, kyselyt ja

haastattelut - esimerkiksi tähtihenkilö, jossa kuullaan huoltajien kertomuksia lapsesta. Myös lapsi itse voi kertoa haastattelussa itsestään. Lisäksi hyödynnetään sähköisiä dokumentoinnin välineitä, esimerkiksi tablettia. Sähköisissä kasvun kansioissa dokumentoinnit ovat myös huoltajien nähtävillä.

Pedagogisen dokumentoinnin periaatteena on jatkuva havainnointi. Kasvattajat keskustelevat havainnoista yhdessä työtiimeissä. Havainnot ovat pohjana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjaamisessa. Myös ryhmän varhaiskasvatussuunnitelma voi olla käytössä, johon kirjatut havainnot auttavat koko ryhmälle asetettujen tavoitteiden ja suunnitelmien laadintaa. Arjen havainnoista keskustellaan päivittäin vanhempien kanssa, jolloin havaintoihin yhdistyvä vanhempien tietämys omasta lapsestaan, auttaa toimimaan johdonmukaisesti.

Monipuolisten työtapojen valintaa ja käyttöä ohjaavia periaatteita

Työtapojen valintaa ohjaa lasten osallisuuden tukeminen ja yhteisöllisyyden kokeminen. Työtapoja suunnitellaan yhdessä lasten aloitteiden ja mielenkiinnon mukaisesti. Niitä valitessa huomioidaan varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä ja edellytykset. Työtapoja valittaessa on tärkeää huomioida lasten onnistumisen kokemukset, koska ne innostavat lasta oppimaan lisää. Monipuolisten työtapojen käyttöä hyödynnetään päiväkodissa ja sen ulkopuolella. Lapsille annetaan mahdollisuus oppimiseen kaikilla aisteilla. Pyrimme suosimaan toiminnallisia ja luovia työtapoja. Oppimisen teemoiksi otetaan lapsia kiinnostavia ilmiöitä, joista keskustellaan ja yhdessä oivalletaan asioita. Kasvattaja ei anna valmiita vastauksia, vaan motivoi lapsia kokeilemaan ja pohtimaan lisää. Projektityyppinen toiminta ja kokonaisuudet rikastuttavat toimintaa ja niissä voidaan hyödyntää myös ulkopuolisia osajia, vanhempia, isovanhempia ja yhteistyötahoja.

Käytäntöjä, jotka tukevat lasten leikkiä inklusiivisten periaatteiden mukaisesti

Hankasalmella varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten leikkiä inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Oppimisympäristöjen muokkaaminen monipuolistaa ja rikastuttaa leikkiä. Taitojensa mukaisesti lapsi osallistuu itsekin leikkiympäristöjen luomiseen ja valintaan. Leikkivälineiden tulee olla lasten saatavilla ja niiden tulee herättää leikkijöiden mielenkiinto. Lapsia kannustetaan leikeissä omatoimisuuteen.

Läsnä oleva kasvattaja huomioi ja havainnoin leikkivien lasten tarpeet ja aistii oman roolinsa lasten leikeissä. Lapsille tarjotaan erilaisia vaihtoehtoja leikkiin. Toisinaan lapsi saa valita leikin, leikkikaverit ja leikkipaikan itselleen ja toisinaan taas kasvattaja tekee valinnat. Ryhmäleikkien lisäksi mahdollistetaan yksilöllisiä lasten tarpeita kuten mahdollisuutta rauhoittumiseen, yksin leikkimiseen ja turvallinen paikka vauhdikkaampiin peuhuleikkeihin. Sosiaaliset taidot harjaantuvat, kun lapset saavat mahdollisuuden leikkiä erilaisissa kokoonpanoissa. Tavoitteena on lisätä leikin juonellisuutta, pitkäkestoisuutta sekä rikastuttaa leikkejä ja vuorovaikutussuhteita. Lasten leikkejä dokumentoidaan, jolloin käytänteitä ja leikin kehittymistä voidaan arvioida pidemmälläkin aikavälillä. Dokumentoinnin ja havainnoinnin välineenä voi käyttää sosiogrammia. Sen avulla voi seurata lasten keskinäisiä suhteita ja niiden kehittymistä.

Oppimisen alueiden tavoitteita ja sisältöjä

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden oppimisen alueet:

- kielten rikas maailma
- ilmaisun monet muodot
- minä ja meidän yhteisömme
- tutkin ja toimin ympäristössäni
- kasvan, liikun ja kehityn.

Oppimisen alueiden tavoitteet ja sisällöt ohjaavat kasvattajia monipuolisten ja eheytettyjen oppimiskokonaisuuksien suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lasten mielenkiinnon kohteet, osallisuus sekä yksilölliset tarpeet luovat perustan pedagogiselle suunnittelulle ja toteutukselle. Monipuolisia kokemuksia ja elämyksiä tarjotaan oppimisen eri osa-alueilla, yhdistäen niitä toiminnallisiksi kokonaisuuksiksi ryhmän tarpeiden ja mielenkiinnon

mukaan. Kasvattajalta vaaditaan sensitiivisyyttä sekä asettumista havainnoimaan, kuulemaan ja olemaan päivän eri tilanteissa läsnä ja vuorovaikutuksessa lasten kanssa.

Hankasalmella korostetaan sosiaalisten- ja vuorovaikutustaitojen oppimista. Keskeistä oppimisen kannalta ovat lapsen kokemukset kuulluksi tulemisesta ja vaikutusmahdollisuuksistaan ryhmässä. Yhteisöllisyyttä vahvistetaan siten, että lapsi oppii toimimaan yhdessä toisten kanssa sovittujen sääntöjen ohjaamana. Samalla opitaan ja koetaan yhdessä elämisen taitoja. Lasta ohjataan hyviin tapoihin sekä arvostamaan itseään ja toisiaan. Tunne- ja turvataitoja käydään säännöllisesti läpi sekä arjen tilanteissa että tunnetuokioilla erilaisten tunne- ja turvataitomateriaalien avulla. Lapsen kokonaisvaltaista kehitystä vahvistetaan ja luodaan pohjaa terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle elämäntavalle. Lapsia innostetaan liikkumaan monipuolisesti ja kokemaan liikunnan iloa. Hankasalmella luonto on lähellä ja se mahdollistaa retkeilyn ja lähiympäristön tutkimisen, jota hyödynnetään varhaiskasvatuksen arjessa. Tavoitteena on fyysisen aktiivisuuden lisääminen varhaiskasvatuksen liikuntasuosittelun mukaisesti.

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja tukea terveellisiä ruokatottumuksia. Eri aistien avulla tutkimaan tutustutaan ruokiin. Hankasalmella varhaiskasvatuksessa käytetään Sapere -menetelmää.

Lapselle mahdollistetaan monipuolisten kokemusten ja elämysten saaminen musiikillisen, kuvallisen, sanallisen ja kehollisen ilmaisun avulla. Hankasalmen varhaiskasvatus tekee yhteistyötä Kulttuuriantin kanssa monipuolisten esitysten ja työpajojen muodossa.

Lasten hyvinvointia tuetaan kaikissa vuorovaikutustilanteissa. Hyvinvoinnin tukemiseen sisältyy *tunne- ja turvataitojen* opettaminen, joiden opettaminen ja harjoittelu etenee varhaiskasvatuksesta jatkumona perusopetukseen.

Sosiaalista osaamista ja kaveritaitoja harjoitellaan päivän eri tilanteissa aikuisten ja toisten lasten kanssa. Tunne- ja turvataitojen sisältöalueita ovat muun muassa itsetuntemus, ryhmässä toimiminen, kaveritaidot, empatia ja tunteiden tunnistaminen, tunteiden ilmaisu ja nimeäminen, siisteyskasvatus ja päivärytmin tunnistaminen.

Lasten mielenkiinnon kohteiden ja osallisuuden huomioon ottamisen tapoja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa

Lapsen mielipiteitä ja toiveita toiminnan suunnittelua varten voidaan kysyä esimerkiksi lasten kokouksissa ja haastatteluissa. Kasvattajien havainnointi on tärkeässä roolissa selvitetessä lapsen mielenkiinnon kohteita.

Osallistavista työtavoista on hyviksi käytänteiksi todettu erilaiset retket, esimerkiksi metsäretket ja vierailut paikallisiin kohteisiin. Myös ulkopuolisia osajia ja vanhempia voidaan hyödyntää näissä. Osallistavia toimintatapoja ovat myös erilaiset esitykset kuten teatteri ja musiikkiesitykset. Hankasalmella varhaiskasvatuksessa toteutetaan erilaisia projekteja yhteistyössä Kulttuurianton ja koulun kanssa, muun muassa pajatoimintana. Näissä toimintamuodoissa lapsen osallisuus korostuu toiminnassa ja suunnittelussa. Toimintaan kuuluvat erilaiset teemapäivät esimerkiksi liikunnan ja eri kulttuurien ja perinteiden ympärille.

Myös sadutusta, satuhierontaa ja luovia esityksiä käytetään osallistamaan lapsia.

Osallisuus toteutuu arjen toiminnoissa. Ruokakasvatuksessa Hankasalmella on käytössä Sapere-ruokakasvatusmenetelmä. Ruokailussa lapset opettelevat ottamaan itse annoksensa ja tunnistamaan oman ravinnon tarpeensa. Näin opetellaan omatoimisuutta. Lisäksi lapset osallistuvat arjen toimintoihin esimerkiksi toimimalla apuna siivouksessa tai pöydän kattamisessa. Tämä lisää omatoimisuutta ja lapset oppivat tärkeitä työtapoja.

Terveyden edistämiseksi lapsia osallistetaan erilaisten liikuntamuotojen kautta. Liikunta on varhaiskasvatuksessa monipuolista, esimerkiksi kävelyretkiä, saliliikuntaa sekä luistelua ja hiihtoa talvella. Tärkeä osallistamisen muoto on leikki.

Eri kieli- ja kulttuuriryhmien varhaiskasvatuksen toteuttamista

Hankasalmella vieras- ja monikielisten lasten varhaiskasvatus järjestetään joko päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Maahanmuuttajalasten todennäköisin hoitovaihtoehto on integroitu perhepäivähoito tai päiväkotihoito yhdessä suomalaisten lasten kanssa.

Vasu-keskustelussa huoltajien kanssa keskustellaan perheen kulttuurista ja siitä, miten huoltajat toivovat sitä huomioitavan varhaiskasvatuksen arjessa. Vasu-keskustelussa nostetaan esille lapsen kielitausta ja kotoutumista tukevat asiat.

Kotoutumisen edistämiseksi tuetaan kahteen kulttuuriin kasvamista sekä oman äidinkielen säilyttämistä ja suomen kielen oppimista. Koko ryhmän toimintaa rikastuttamaan sisällytetään tutustuminen lasten eri kieli- ja kulttuuritaustoihin, ja tässä toiminnassa myös huoltajat voivat olla mukana. Toiminta voi olla esimerkiksi tanssia, ruokakulttuuriin tutustumista, kansallisurheilua tai kirjainmerkkien tutkimista.

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen toteuttamista, mikäli järjestetään

Ei järjestetä

Vieras- ja monikielisten lasten suomen/ruotsin kielen oppimisen tukemista

Toiminnan suunnittelussa huomioidaan suomi toisena kielenä (S2) -opetus. Varhaiskasvatuspäivän eri tilanteissa tuetaan kielen kehitystä ja vuorovaikutusta. Apuna kielen opetuksessa voidaan käyttää kuvia. Lisäksi kieltä opetellaan ohjatusti pienemmissä ryhmissä. Varhaiskasvattajilla on käytössä kielellisten taitojen tukemiseen suunnattuja materiaaleja, joita käytetään

kielenkehityksen seurantaan, arviointiin ja opetuksen suunnitteluun. Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön tueksi voidaan käyttää tarvittaessa myös tulkkipalveluita.

Perheen kielivalintoihin ja äidinkielen tukemiseen liittyvää yhteistyötä ja käytäntöjä

Tuetaan vahvasti lapsen äidinkielen oppimista. Uuden oppimisen edellytyksenä on että oma äidinkieli on opittu, koska uuden kielen oppiminen pohjaa äidinkieleen. Oma äidinkieli on tärkeä osa lapsen kulttuuri-identiteettiä. Oma äidinkieli on tunnekieli. Uuden kielen oppiminen on tärkeää mm. ryhmäytymisessä ja uuteen kulttuuriin kotiutumisen. Tarvittaessa keskusteluissa huoltajien kanssa käytetään tulkkia, molemminpuolisen ymmärtämisen vahvistamiseksi. Jos perhe on kaksikielinen, tuemme vanhempia puhumaan lapselle omaa äidinkieltään.

Medialukutaito ja digipedagogiikka

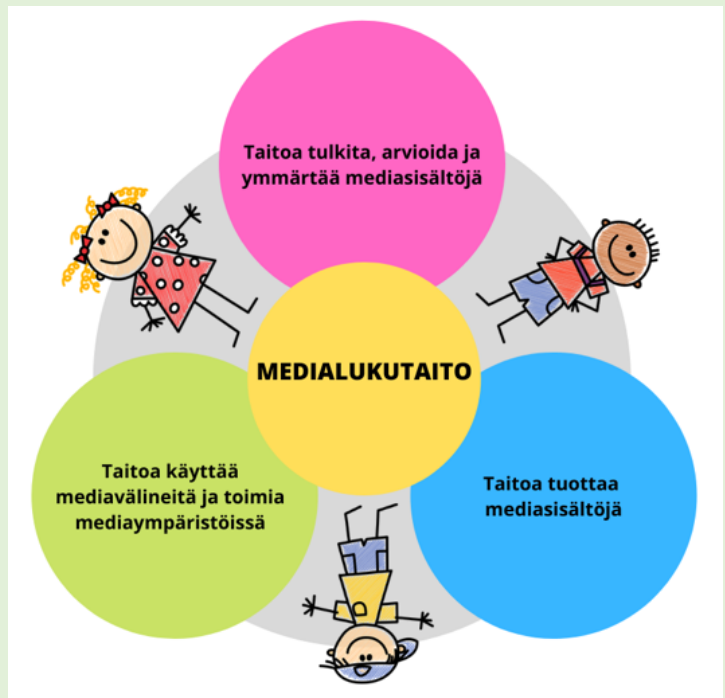
Medialukutaitojen kehittäminen aloitetaan varhaiskasvatuksessa tutustumalla yhdessä lapsen kanssa erilaisiin mediavälineisiin ja -sisältöihin ihmettelemällä, leikkien ja kokeillen. Mediaa käsitellään osana muuta arjen toimintaa. Mediassa tuotettuihin tarinoin eläydytään ja niiden avulla rohkaistaan lasta ilmaisemaan itseään luovasti. Lapsi pääsee kokeilemaan median tuottamista leikkien ja toisten kanssa yhdessä tekemällä.

Mediaa käytetään ympäristön tutkimisessa, tiedonhaussa lasta

kiinnostavissa asioissa sekä viestinnässä. Viestintätaitoja kuten vuorovaikutusta ja toisten huomioimista harjoitellaan osana medialukutaitoa. Aikuisen avulla lapsi opettelee turvallista ja vastuullista mediavälineiden ja -sisältöjen käyttöä. Sekä monilukutaito, tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen ja ohjelmoinnillinen osaaminen kytkeytyvät toisiinsa laaja-alaisen oppimisen alueisiin (ajattelu ja oppiminen, kulttuurinen osaaminen ja vuorovaikutus, itsestä huolehtiminen ja arjen taidot sekä osallisuus ja vaikuttaminen). Varhaiskasvatuksessa lapsi saa tutustua digilaitteisiin ja opetella niiden käyttöä turvallisessa ympäristössä, aina aikuisen läsnä ollessa. Digilaitteiden käyttö on suunnitelmallista ja se tukee lapsen kehitystä ja oppimista. Laitteiden avulla voidaan ottaa käyttöön uusia menetelmiä laaja-alaisen oppimisen tueksi kaikilla oppimisen alueilla.

Useimpien lasten elämään kuuluvat digilaitteet myös kotona. Varhaiskasvatus tukee yhdessä kotien kanssa lapsen digiosaamisen kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa käytetään tarkoituksenmukaisia digilaitteita ja -ympäristöjä dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. Varhaiskasvatuksessa tapahtuva digipedagogiikka myös edistää lasten tasa-arvoa ohjaamalla jokaista lasta niin median käyttäjänä kuin sisältöjen tuottajana.

Tieto- ja viestintäteknologisen osaamista kuvataan neljällä osa-alueella: Käytännön taidot, turvallisuus ja vastuullisuus, tutkiva ja luova työskentely sekä vuorovaikutus. Käytännön taidot ovat teknologian käyttöön liittyvien perustaitojen harjoittelua. Lasten kanssa tutustutaan käytössä olevien laitteiden ja sovellusten toimintaan. Kokeiluja voidaan tehdä esimerkiksi kuvaamalla ja videoimalla.

Turvallisuus ja vastuullisuus ovat digipedagogiikan lähtökohtia. On tärkeää, että lapsi oppii myös digitaalisissa ympäristöissä toimimaan ohjeiden mukaan, vastuullisesti ja kiusaamista ennaltaehkäisten. Kun varhaiskasvatuksessa jaetaan lapsesta otettuja kuvia, lapsen itse ottamia kuvia tai lapsen luomia digitaalisia teoksia, on varmistettava, että lapsen huoltaja tietää, mitä nämä julkaisut ovat ja että huoltaja sallii julkaisun.

Tiedonhaku- ja medialukutaidot kehittyvät vähitellen. Varhaiskasvatuksessa kehitystä tuetaan esimerkiksi etsimällä tietoa lasta kiinnostavista asioista internetistä hakupalvelujen avulla. Opetellaan puhehaun käyttöä ja tutkitaan yhdessä saatuja vastauksia.

Varhaiskasvatuksessa digitaalisia ympäristöjä käytetään lasten ilmaisun ja vuorovaikutuksen välineinä. Lapsille annetaan mahdollisuuksia harjoitella, kokeilla ja tuottaa erilaisia digitaalisia sisältöjä. Toimintaa ohjaa aikuinen lapsen omaa aktiivista roolia kunnioittaen ja tukien. Valmiita tuotoksia tutkitaan ja niistä keskustellaan yhdessä. Digitaalisten ympäristöjen avulla tehdään näkyväksi lapsen ajatuksia ja mielenkiinnon kohteita sekä vahvistetaan lapsen uskoa omaan vaikutusmahdollisuksiinsa.

Lapsen ohjelmointiosaamista rakennetaan varhaiskasvatuksessa vähitellen. Ymmärretään, että ohjelmointitaidot kehittyvät ajattelun kehittymisen myötä. Ohjelmoinnissa tarvittavia ajattelun taitoja kehitetään esimerkiksi harjoittelemalla ohjeiden noudattamista, asioiden luokittelua, vertailua ja asettamista järjestykseen leikkien ja arkisten toimien avulla. Lapsen kanssa havainnoidaan kodeissa olevaa teknologiaa ja sen toimintaa. Digilaitteiden avulla ohjelmointiin voidaan tutustua vaikkapa sovellusten ja BlueBot-lattiarobottien avulla.

5. Lapsen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada yleistä, tehostettua tai erityistä tukea siten kuin varhaiskasvatuslaissa on säädetty⁹⁸. Oikea-aikaisella, yksilöllisesti kohdennetulla ja lapsen tarpeiden mukaisella tuella edistetään lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla ehkäistään lapsen ongelmien kasvamista ja monimuotoistumista sekä riskiä syrjäytyä.

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet. Lasta kuullaan lapsen ikä ja kehitys huomioiden.

Varhaiskasvatuksessa tuki rakentuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuista. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä. Lapsen tarvitsema tuki ja toimenpiteet kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä⁹⁹ on velvollinen antamaan lapselle hänen tarvitsemaansa tukea päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Lapsen tuen tarve arvioidaan ja tukea järjestetään viivytyksettä. Tuki varhaiskasvatuksessa järjestetään yleisenä, tehostettuna ja erityisenä tukena inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus saada tukea omassa lapsiryhmässään erilaisin joustavin järjestelyin. Mikäli lapsen tuen tarpeet sitä edellyttävät, lapsella on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen pienryhmässä tai erityisryhmässä.

Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana sekä lapsen siirtyessä perusopetukseen.

Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää tuen järjestämisen käytännöistä, toteuttamisesta, toimintatavoista ja arvioinnista päiväkodissa ja perhepäivähoidossa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi annettavan tuen vaikuttavuutta ja riittävyyttä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää yhteistyörakenteista, vastuista ja toimintatavoista liittyen huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä monialaiseen yhteistyöhön. Monialaisen yhteistyön osalta päätetään myös työnjako eri toimijoiden kanssa tuen järjestämisessä. Varhaiskasvatuksen

---

⁹⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁹⁹ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

järjestäjän pyynnöstä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden tulee osallistua arvioinnin tekemiseen, jos tuen tarpeen arviointi sitä edellyttää¹⁰⁰.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että lapsen oikeus saada varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja sekä varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkittamis- ja avustamispalveluja ja apuvälineitä toteutuu¹⁰¹.

Päätöksen tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta¹⁰². Jos kyseessä on yksityisen palveluntuottajan tuottama varhaiskasvatus, päätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta.

Jos tukea tarvitseva lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän¹⁰³ varhaiskasvatukseen, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava yhteistyössä¹⁰⁴.

Tuen tarpeen arviointi, tuen antaminen sekä toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittäminen kuuluvat koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnsä ja vastuidensa mukaan.

Toimipaikan johtaja vastaa varhaiskasvatuksessa annettavasta laadukkaasta tuesta, sen toteutumisesta ja henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta lasten tuen tarpeita vastaavalla tavalla¹⁰⁵. Johtaja huolehtii, että henkilöstö suunnittelee lapsen tuen osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Suunniteltu tuki arvioidaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa.

Lapsella on oikeus varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluihin ja opetukseen hänen tuen tarpeensa sitä edellyttäessä. Erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin tarvittaessa. Erityisopettajan antama tuki voi olla lapsikohtaista ja/tai ryhmässä toteutettavaa opetusta¹⁰⁶. Tuki voi olla säännöllistä, osa- tai kokoaikaista. Sitä voidaan toteuttaa samanaikaisopetuksena tai yhteisopettajuutena lapsen ryhmän opettajan kanssa. Erityisopettajan asiantuntemusta hyödynnetään myös henkilöstön ja huoltajien konsultoinnissa¹⁰⁷. Varhaiskasvatuksen opettajaksi ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettajaksi kelpoinen henkilö on vastuussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavasta tuen suunnittelusta ja toteuttamisen arvioinnista.

Perhepäivähoitaja vastaa ryhmänsä lasten tuen toteuttamisesta. Tuen suunnittelu ja arviointi voidaan tehdä yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan ja/tai erityisopettajan kanssa¹⁰⁸. Lapsen

---

¹⁰⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 d §

¹⁰¹ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹⁰² Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹⁰³ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

¹⁰⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

¹⁰⁵ Varhaiskasvatuslaki 31 §

¹⁰⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹⁰⁷ Varhaiskasvatuslaki 15 d §

¹⁰⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

edun sitä edellyttäessä, voidaan yhteistyössä huoltajan kanssa keskustella, että lapsi siirtyy päiväkotiin saadakseen tarvitsemaansa tukea.

Varhaiskasvatuksessa voi olla lapsi- tai ryhmäkohtaisia avustajia¹⁰⁹, joiden tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan. Tämä voi myös tarkoittaa esimerkiksi sitä, että avustaja auttaa muita lapsia, kun varhaiskasvatuksen opettaja toimii tukea tarvitsevan lapsen kanssa ja tuo vuorovaikutustilanteeseen lapsen yksilöllisiin tavoitteisiin liittyviä pedagogisia sisältöjä.

5.2 Yhteistyö tuen aikana

Varhaiskasvatus järjestetään yhteistyössä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa sekä tarvitsemaansa tukea¹¹⁰. Lapsen tuki edellyttää toimivia paikallisia yhteistyörakenteita ja yhteisöllisten toimintatapojen kehittämistä.

Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaisen ja riittävän tuen antamiseen. Huoltajan kanssa keskustellaan lapsen oikeudesta tukeen, tuen järjestämisen keskeisistä periaatteista sekä lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan.¹¹¹

Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta.¹¹² Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia. Lapsen tuen toteuttamisen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön.

Lapsi voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta. On tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä.¹¹³

Monialainen yhteistyö

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee sopia lastenneuvolan, lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvolan ja muiden sosiaalitoimen

---

¹⁰⁹ Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

¹¹⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹¹¹ Varhaiskasvatuslaki 15 d §, 4. momentti

¹¹² Varhaiskasvatuslaki 40–41 §

¹¹³ Varhaiskasvatuslaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87–88

palvelujen kanssa niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä¹¹⁴.

Varhaiskasvatusta järjestetään myös erikoissairaanhoidon piirissä. Varhaiskasvatustalvelujen ja sairaalan tai muun vastaavan tahon keskinäisellä yhteistyöllä varmistetaan varhaiskasvatuksen jatkuvuus lapsen kunnon ja jaksamisen mukaisesti. Erityistä huomiota kiinnitetään lapsen turvallisten ihmissuhteiden säilymiseen.

Lapsi voi vaikean vammaisuuden tai sairauden vuoksi tarvita pidennettyä oppivelvollisuutta¹¹⁵. Päätös pidennetyn oppivelvollisuuden aloittamisesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden toteuttamiseen liittyvistä seikoista. Pidennettyyn oppivelvollisuuteen liittyvistä päätöksistä ja toteuttamisen vaihtoehdoista määrätään Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa¹¹⁶.

5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on hyvä perusta lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työtaoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia. Lapselle määritellään sopivin tuen taso¹¹⁷ ja tuen muodot¹¹⁸ tuen antamisen periaatteiden mukaisesti, mikäli laadukas pedagogiikka ei vastaa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Varhaiskasvatuksen tuen muodot tarkoittavat lapsen tarvitsemia pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tukitoimia. Aloite lapsen tuen vahvistamisesta voi tulla ryhmän henkilöstöltä, huoltajalta tai muilta asiantuntijoilta.

Lapsella on oikeus saada tukea sopivalla tuen tasolla heti, kun tuen tarve on havaittu. Lapsen tuen saanti ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai muuta terveydenhuollon tai sosiaalihuollon lausuntoa. Lapsella on myös oikeus tuen palveluihin ja apuvälineisiin tuen tarpeen mukaan¹¹⁹. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa niistä tukitoimista ja apuvälineistä, joita lapsi tarvitsee varhaiskasvatukseen osallistumiseensa. Tällaisia ovat esimerkiksi

---

¹¹⁴ Varhaiskasvatuslaki 40–42 §

¹¹⁵ Oppivelvollisuuslaki (1214/2020) 2 § 3 momentti

¹¹⁶ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, luku 5.5 Erityinen tuki

¹¹⁷ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹¹⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

¹¹⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

- liikkumiseen ja muihin fyysisiin toimintoihin liittyvät järjestelyt, kuten pyörätuoliliuskat ja kaiteet tai
- lapsen kommunikaatioon, näköön, kuuloon, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen liittyvät apuvälineet, kuten kommunikointia tukevat lelut, digitaaliset sovellukset, pelit tai äänikirjat.

Varhaiskasvatuksessa käytettävät tuen tasot ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki. Tuen tasojen välillä siirrytään joustavasti ja tuen taso arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Tehostetun tai erityisen tuen edellytyksenä ei ole, että lapsi on ensin saanut muulle tasolle kuulunutta tukea. Tehostettua tai erityistä tukea saava lapsi on otettava huomioon päiväkodin ja perhepäivähoidon henkilöstön mitoituksessa¹²⁰.

Yleinen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa tai hyvinvointinsa edellyttämää yleistä tukea heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Yleistä tukea toteutetaan lapsen omassa ryhmässä.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen. Yleinen tuki muodostuu yksittäisistä tuen muodoista, esimerkiksi yksittäisistä pedagogisista ratkaisuista sekä tukitoimista, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lapsen tuki on lyhytkestoista ja/tai intensiteetiltään matalampaa verrattuna tehostettuun ja erityiseen tukeen. Lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastataan käyttämällä esimerkiksi soveltuvia materiaaleja, välineitä, opetusohjelmia tai osa-aikaista erityisopettajan antamaa tukea.

Yleinen tuki ei edellytä hallintopäätöksen antamista, vaan tukea annetaan aina tuen tarpeen ilmetessä. Yleinen tuki järjestetään varhaiskasvatuksen opettajan ja muun henkilöstön yhteistyössä. Mahdollisista tukipalveluista, kuten tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä, tehdään hallinnollinen päätös¹²¹.

Tehostettu tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti ja yhteisöllisesti suunniteltuna tehostettuna tukena, kun yleinen tuki ei riitä. Tuki on intensiteetiltään voimakkaampaa ja yksilöllisempää kuin yleinen tuki. Tukea annetaan lyhytkestoisesti tai pidempään jatkuvana lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja se aloitetaan heti tuen tarpeen ilmettyä. Tehostettua tukea annetaan niin kauan kuin lapsi tarvitsee sitä.

---

¹²⁰ Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

¹²¹ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

Lapsen tukea tehostetaan tuen suunnittelulla ja toteuttamistapojen lisäämisellä tai niitä vahvistamalla. Tuki muodostuu säännöllisistä ja samanaikaisesti toteutettavista useista tuen muodoista. Oikea-aikaisesti annettu tehostettu tuki ennaltaehkäisee lapsen myöhempää tuen tarpeiden moninaistumista.

Lapsen mahdollista myöhempää diagnoosia tai kuntoutuksen aloittamista ei voida käyttää tuen saamisen ehtona¹²². Tehostetun tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹²³.

Erityinen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti suunniteltuna erityisenä tukena, kun yleinen tuki tai tehostettu tuki ei riitä. Erityistä tukea voidaan antaa vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyisestä tai muusta, merkittävästi toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen. Erityinen tuki on vahvin varhaiskasvatuksessa annettavan tuen taso. Lapsen tuen tarpeen vaatiessa tuki voidaan aloittaa suoraan erityisen tuen tasolla.

Lapsella on oikeus saada erityistä tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Erityinen tuki muodostuu useista tuen muodoista ja tukipalveluista, ja on jatkuvaa ja kokoaikaista. Erityisen tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹²⁴.

Tuen muodot

Tuen eri muotoja käytetään kaikilla tuen tasoilla lapsen tuen tarpeen mukaisesti¹²⁵. Tuen muotoja voi toteuttaa samanaikaisesti heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tukitoimet suunnitellaan pedagogisesti niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Lapsen tuki voi sisältää **pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia** tuen muotoja.

Lapsen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Lapsiryhmän kokoa muodostettaessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu, tuen tarve ja taso sekä se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa.

Pedagogisiin tuen muotoihin lukeutuvat toistuvien toimintojen sekä lapselle selkeän ja ennakoitavan päivärytmin luominen. Lapsen tukeen kuuluvat muun muassa sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat. Näitä voivat olla puhetta korvaavat kommunikaatiomenetelmät, kuten viittomat, kuvat tai erilaiset teknologiset ratkaisut. Lapsen tarpeisiin vastaaminen edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä yhteisiä ja johdonmukaisia pedagogisten ja erityispedagogisten työtapojen ja menetelmien käyttöä. Pedagogisiin tuen

---

¹²² HE 148/2021 vp, s. 32

¹²³ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹²⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹²⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

muotoihin kuuluvat myös varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelu, havainnointi, dokumentointi ja arviointi.

Lapsen yksilöllisistä tarpeista nousevia, erityispedagogisia menetelmiä voidaan suunnitella, soveltaa ja toteuttaa joko yhden lapsen, pienen ryhmän tai koko lapsiryhmän yhteisenä toimintana. Varhaiskasvatuksen inklusiivisen arvoperustan mukaisesti pedagogisen tuen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ensisijaisesti käyttää toimintatapoja, joissa lapsen tarvitsema tuki toteutuu osana vertaisryhmää.

Rakenteellisiin tuen muotoihin kuuluu lapsen tuen tarpeen havaitsemiseen ja sen toteuttamiseen liittyvän henkilöstön osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisääminen. Rakenteellisia tuen muotoja ovat myös ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoittamiseen ja/tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut sekä niiden muuttaminen lapsen tuen tarpeen mukaan¹²⁶. Ryhmän henkilöstörakennetta voidaan vahvistaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajalla. Lapsimäärän pienentämisellä muutetaan henkilöstön ja lasten suhdelukua siten, että lapsen tukea voidaan suunnitellusti toteuttaa ja varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Lisäksi varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustamispalvelut, apuvälineiden käyttäminen, esteettömyyden huomioiminen sekä pien- tai erityisryhmä voivat olla lapsen tarvitsemia rakenteellisia tuen muotoja.

Hoidollisen tuen muodot tarkoittavat menetelmiä ja toimintatapoja, joilla vastataan lapsen tarvitsemaan hoitoon, hoivaan ja avustamiseen. Lapsen terveydenhoidolliset tarpeet huomioidaan osana hoidollisen tuen muotoja. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvät avustamisen tarpeet ja apuvälineet. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksen henkilöstön ohjauksen ja konsultaation osalta.

Varhaiskasvatuksen toimipaikoissa arvioidaan aina tapauskohtaisesti, voidaanko lääke- tai sairaudenhoito toteuttaa osana lapsiryhmän perustoimintaa. Jokaisen lapsen kohdalla tehdään lapsen tilanteen kokonaisarviointi. Lapsen lääke- tai sairaudenhoito ei ole riippuvainen varhaiskasvatuslain mukaisesta tuen tasosta, vaan hoitoa annetaan tuen tasosta riippumatta lapsen tarpeen mukaan.

Tuen pedagogisten, rakenteellisten ja hoidollisten toimintatapojen tulee olla lapsen edun ja tuen tarpeen mukaisia, ja niissä käytetään paikallista ja tapauskohtaista harkintaa. Esimerkiksi lapsen apuvälineiden käyttöä tai avustamista suunniteltaessa tulee ensisijaisesti järjestää nämä tukitoimet niin, että lapsi on osa vertaisryhmää ja mukana samoissa tiloissa ja tilanteissa muun lapsiryhmän kanssa.

---

¹²⁶ Varhaiskasvatuslaki 35 § 2 mom. ja 38 § 2 momentti

5.4 Lapsen tuen arviointi

Varhaiskasvatuksessa lapsen tukea arvioidaan kaikilla tuen tasoilla¹²⁷. Lapsen tuen tarvetta, sekä tuen riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen yhteydessä tai tuen tarpeen tai oppimisympäristön muuttuessa. Lapsen tuen tarpeen arvioinnin prosessi voi alkaa varhaiskasvatuksen henkilöstön tekemien havaintojen pohjalta. Myös huoltaja, lastenneuvolan tai sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö voi tehdä aloitteen.

Tuen antamisen kokonaisuutta tarkasteltaessa arvioidaan aina kunkin lapsen kohdalla, mitkä ratkaisut parhaiten toteuttavat lapsen etua. Lapsen mielipide ja toivomukset huomioidaan ja huoltajan kanssa toimitaan yhteistyössä arvioitaessa tuen tarvetta, tukitoimenpiteitä ja toteuttamista¹²⁸.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen arviointiin tarpeen mukaan. Sosiaali- ja terveysviranomaiset osallistuvat arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä, jos arviointi edellyttää myös muuta kuin varhaiskasvatushenkilöstön pedagogista asiantuntemusta tuen tarpeen arvioimiseksi ja tuen ratkaisujen perusteeksi.

5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen tarvitsema tuki eli tuen taso, muodot ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan¹²⁹. Sen laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Henkilöstön tehtävänä on tukea huoltajan ja lapsen osallisuutta suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Lapsen mielipide selvitetään ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa (luku 1.3).

Tuen tarvetta ja toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan tarpeen mukaan vähintään kerran vuodessa tai tuen tarpeen muuttuessa¹³⁰. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen kirjataan ja tavoitteita muutetaan lapsen muuttunutta tuen tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetukseen osallistuvan lapsen kasvun ja oppimisen tuesta määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen osalta

---

¹²⁷ Varhaiskasvatuslaki 15 a ja d §

¹²⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 20 §

¹²⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

¹³⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

mahdollinen tuki tulee yhteensovittaa esiopetuksessa annettavan tuen kanssa ja kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Ennen tehostetun tai erityisen tuen aloittamista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdollisten aiemmin toteutettujen tukitoimien ja niiden vaikuttavuuden arviointi. Arviointi pitää sisällään kuvauksen tukitoimista, niiden vaikuttavuuden arvioinnista ja kehittämisestä sekä perustelut siitä, millaisista tuen toimista lapsi hyötyy ja mitkä parhaiten toteuttavat yksilöllisesti lapsen etua.¹³¹

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa hyödynnetään tehtäessä hallinnollista päätöstä annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista¹³². Mikäli lapsen tuen tarvetta on arvioitu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa, tulee arviointi huomioida annettaessa tehostetun tai erityisen tuen hallinnollista päätöstä tai päätöstä tukipalveluista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti.

Kun lapsi saa varhaiskasvatuksessa tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa kirjataan luvussa 1.3 kuvatun lisäksi seuraavat asiat:

Pedagogiset tuen muodot

- varhaiskasvatuspäivän rakenteeseen ja päivärytmiin liittyvät ratkaisut
- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- tarvittavat erityispedagogiset menetelmät
- vuorovaikutus- ja kommunikointitavat, esimerkiksi viittomien ja kuvien käyttö
- käytännöt, miten lapsi pääsee osalliseksi vertaisryhmän toimintaa, esimerkiksi esteettömyyden huomiointi.

Rakenteelliset tuen muodot

- tuen toteuttamiseen liittyvän osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen vahvistaminen
- henkilöstön mitoitukseen ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut
- lapsiryhmän kokoon ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut
- tulkittamis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö
- pien- tai erityisryhmä tai muu tarvittava ryhmämuoto
- varhaiskasvatuksen erityisopettajan osa- tai kokoaikainen opetus tai konsultaatio.

Hoidolliset tuen muodot

- perushoitoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvät menetelmät
- terveydenhoidolliset tarpeet, esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvä avustaminen ja apuvälineet.

---

¹³¹ HE 148/2021 vp, s. 34

¹³² Varhaiskasvatustalaki 15 e §

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa
- lapsen tuen toteuttamisen vastuut
- erityisasiantuntijoiden palvelujen käyttö
- sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio
- mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut.

Tuen vaikuttavuuden arviointi

- tuen tarpeen, riittävyyden ja toteutumisen seuranta
- tukitoimien vaikutusten arviointi, arvioinnin perusteella tehtävät johtopäätökset ja toimenpiteet sekä arviointiajankohdat.

Lisäksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdolliset sosiaali- ja terveystalvet, kuten lapsen saama kuntoutus, jos se on olennaista lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen näkökulmasta¹³³.

5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista

Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävä viipymättä hallintopäätös, joka perustuu tuen tarpeen arviointiin¹³⁴.

Hallintopäätösmentelyssä noudatetaan hallintolakia. Ennen päätöksen tekemistä varhaiskasvatuksen järjestäjän on kuultava lapsen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa¹³⁵. Myös huoltaja voi hakea tehostettua tai erityistä tukea lapselle¹³⁶. Hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämismvastuussa oleva kunta, ja päätös on toistaiseksi voimassa. Päätökseen on liitettävä valitusosoitus, koska huoltaja voi hakea siihen muutosta valittamalla¹³⁷. Päätös on aina perusteltava¹³⁸. Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu¹³⁹.

Tehostetun ja erityisen tuen päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tuen muodoista
- varhaiskasvatuksen toimipaikasta
- tukipalveluista¹⁴⁰.

---

¹³³ HE 148/2021 vp, s. 35

¹³⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹³⁵ Hallintolaki 34 §

¹³⁶ HE 148/2021 vp, s. 35

¹³⁷ Varhaiskasvatuslaki 62 §

¹³⁸ Hallintolaki 34, 45 § 1 momentti, 47 § ja varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹³⁹ HE 148/2021 vp, s. 36

¹⁴⁰ HE 148/2021 vp, s. 34

Jos lapsen tuesta ei tehdä tehostetun tai erityisen tuen päätöstä, silloin tukipalveluista tehdään erillinen hallintopäätös. Päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tukipalvelut¹⁴¹.

Varhaiskasvatustilain piiriin kuuluvassa yksityisessä varhaiskasvatuksessa olevan lapsen hallintopäätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta¹⁴². Lapsen saadessa varhaiskasvatusta ostopalveluna hankitussa varhaiskasvatuksessa hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta. Myös palvelusetelin myöntänyt kunta tekee tukea koskevan hallintopäätöksen.¹⁴³

Lapsen varhaiskasvatusta voi järjestää useampi kuin yksi varhaiskasvatuksen järjestäjä. Mikäli lapsi osallistuu kahden eri kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen esimerkiksi vuoroasumistilanteessa, hallintopäätöksen tekevät erikseen molemmat kunnat. Tällöin varhaiskasvatuksen järjestäjillä on velvollisuus toimia tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa yhteistyössä lapsen edun mukaisesti. Kukin toimija tekee hallintopäätöksen itse.

Hallintopäätös tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on pantava täytäntöön heti. Päätös voidaan panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana. Täytäntöönpanolla ennen päätöksen lainvoimaa on keskeinen merkitys oikeusturvan kannalta. Päätöksellä ei voida päättää lapsen sosiaali- ja terveyspalveluista, kuten lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineistä tai vammaispalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista.

Lapsen tuen tarvetta, riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan (ks. luku 5.4). Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen tai muun arvioinnin yhteydessä.

5.7 Paikallisesti päätettävät asiat

Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet, käytännöt ja vastuut

Lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tuetaan oikea-aikaisesti yksilöllisten tarpeiden edellyttämällä tavalla varhaisen puuttumisen mallin mukaisesti. Näin ennaltaehkäistään lapsen tuen tarpeen kasautumista ja pitkittymistä. Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen aikana sekä lapsen aloittaessa esiopetuksen.

¹⁴¹ Varhaiskasvatustilain 15 c ja e §

¹⁴² Varhaiskasvatustilain 15 e §

¹⁴³ HE 148/2021 vp, s. 30

Hankasalmella käytetään seudullista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (VASU), jonne lapsen tarvitsema tuki kirjataan. Tuki järjestetään yleisenä, tehostettuna ja erityisenä tukena joustavin järjestelyin inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Inklusion tavoite on edistää lapsen täysimääräistä osallisuutta ja huomioida yksilöllisesti lapsen tarvitsema tuki tekemällä erilaisia lasta tukevia joustavia järjestelyjä. Tukea tarvitsevan lapsen sijoittamista päiväkotii- tai perhepäivähoitoryhmään harkitaan tarkasti huomioiden muun muassa lapsen ikä ja tarpeet. Lapsen tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen ja kehitykseen liittyvät tarpeet. Lapsen tuen tarpeita arvioidaan säännöllisesti havainnoiden ja dokumentoiden. Näiden dokumenttien ja havaintojen sekä lapsen vasukeskustelun pohjalta suunnitellaan lapsiryhmän toimintaa yksiköiden ryhmävasuihin.

Ryhmävasuissa kuvataan lapsen tuen konkreettiset toimintatavat sekä sopimukset siitä, miten arki ryhmässä järjestetään. Ryhmävasuihin kirjataan yhdessä sovitut pedagogiset tavoitteet ja toimintatavat ryhmän toiminnalle sekä tehdään yhteiset tiimisopimukset, jossa sovitaan ryhmän käytänteiden toteuttamisesta. Ryhmävasu on jatkuvasti muokattava asiakirja, jota tarkennetaan, toteutetaan ja arvioidaan koko vuoden ajan. Ryhmävasun liitteenä käytetään pedagogisen kartoituksen lomaketta. Työskentelyssä ja toteutumisen arvioinnissa on mukana koko tiimin kasvattajat. Varhaiskasvatuksen opettaja on vastuussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavasta tuen suunnittelun ja toteuttamisen arvioinnista. Tuen tarpeen havainnointi, tuen antaminen, toimintatapojen ja toimintakulttuurin kehittäminen kuuluu koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnkuviensa ja vastuiden mukaan.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja työskentelee kaikissa lapsiryhmissä konsultoiden ja / tai tarjoten tukea lapsille tuen eri tasoilla. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki voi olla lapsikohtaista, pienryhmätoimintaa tai yhteisopettajuutta lapsiryhmän opettajan kanssa. Tuen suunnittelu ja arviointi tehdään yhteistyössä varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa. Käytännön toteuttamisesta vastaa kuitenkin oman ryhmän kasvattajat. Varhaiskasvatuspäälliköllä ja päiväkotien johtajilla on vastuu yksiköissä annettavasta laadukkaasta tuesta, sen toteutumisesta ja henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta.

Yhteistyö tuen aikana: lasten ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö sekä monialainen yhteistyö

Huoltajan kanssa tehtävän yhteistyön merkitys korostuu silloin, kun lapsella on tuen tarvetta. Yhteistyötä tehdään tiiviisti vaihtamalla säännöllisesti tietoa arjen sujumisesta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinta, seuranta ja arviointi ovat tärkeä varhaiskasvattajien, lapsen ja huoltajien välinen yhteistyömuoto.

Lapsi voi lisäksi saada tukea muita lapsia ja perheitä koskevien palveluiden kautta kuten lastenneuvolasta, toimintaterapiasta, puheterapiasta, perheneuvolasta, lastensuojelun perhetyöstä, vammaispalveluista tai erikoissairaanhoidon kautta. Lapsen tuen toteuttamisen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön ja ne

muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden. Yhteistyöpalavereja pidetään tarpeen mukaan, kuitenkin niin että vähintään kerran vuodessa kaikki yhteistyötahot ovat mukana arvioinnissa. Tuen arviointi kirjataan aina varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Monialaista tiedonsiirtoa kaikkien lasten osalta tehdään vähintään kerran toimintavuodessa ja tarvittaessa useammin varhaiskasvatuksen erityisopettajan ja/tai neuvolan terveydenhoitajan kanssa. Tällöin lapsen huoltajien on hyvä olla tietoisia tiedonsiirrosta, vaikka varhaiskasvatuksen järjestämisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämätön tieto voidaan siirtää ilman huoltajien suostumusta (Varhaiskasvatustalaki 41 §).

Varhaiskasvatuksen havaintoja lapsen kehityksestä siirretään neuvolaan ennen 4-vuotistarkastusta. Tällöin oman ryhmän kasvattaja täyttää tiedonsiirtolomakkeen kuukausi ennen lapsen syntymäpäivää ja lähettää sen neuvolaan. Havaintolomakkeessa kuvataan lapsen kasvua ja kehitystä. Hänen ikätasoiensa osaamista ja asioita, joita lapsi vielä harjoittelee. Tarkoituksena on löytää ne kehityksen osa-alueet, joilla lapsi mahdollisesti tarvitsee tukea. Ennen havaintolomakkeen lähettämistä neuvolaan, huoltajalta pyydetään suostumus lomakkeen lähettämiseen. Neuvolakäynnin jälkeen puolestaan terveydenhoitaja lähettää ryhmään palautetta neuvolakäynnistä.

Tehostetussa ja erityisessä tuessa järjestetään yhteistyöpalavereita varhaiskasvatuksen kasvattajien, lapsen huoltajien ja muiden lapsen kanssa työtä tekevien asiantuntijoiden kesken vähintään kerran toimintavuodessa, tarvittaessa useammin. Palaverin koolle kutsujana toimii lapsiryhmän opettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Palaverissa päivitetään lapsen varhaiskasvatussuunnitelma, suunnitellaan tukea ja arvioidaan tuen tavoitteiden toteutumista. Kuntoutustyöryhmä on monialainen ryhmä, joka kokoontuu tarvittaessa lapsikohtaisesti suunnittelemaan lapsen tukea. Ryhmässä pyritään luomaan kokonaisnäkemys lapsen tuen tarpeista, suunnittelemaan tarvittavat tuki- ja jatkotoimenpiteet sekä tekemään kuntoutussuunnitelma (lääkäri tekee). Ryhmän kokoontumisessa ovat paikalla lapsen "lähitoimijat" sekä mahdollisuuksien mukaan lääkäri (joka toimii pj:na, jos paikalla). Ryhmän kokoonpanoon kuuluvat neuvolan terveydenhoitaja (pj, jos lääkäri ei paikalla), varhaiskasvatuksen erityisopettaja, psykologi, lapsen huoltajat ja tarvittaessa muut lapsen kanssa työskentelevät asiantuntijat, esimerkiksi terapeutit ja/tai sosiaalityöntekijä. Koollekutsujana on erityistyöntekijä, esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Mikäli lääkäri on mukana, vähintään 2 viikkoa ennen kuntoutustyöryhmän kokoontumista lääkärille lähetetään palaute lapsen varhaiskasvatuspaikasta ja erityistyöntekijöiltä. Tavoite olisi, että lääkäri tapaa lapsen ennen kuntoutustyöryhmää. Lääkäriajan varaavat lapsen huoltajat.

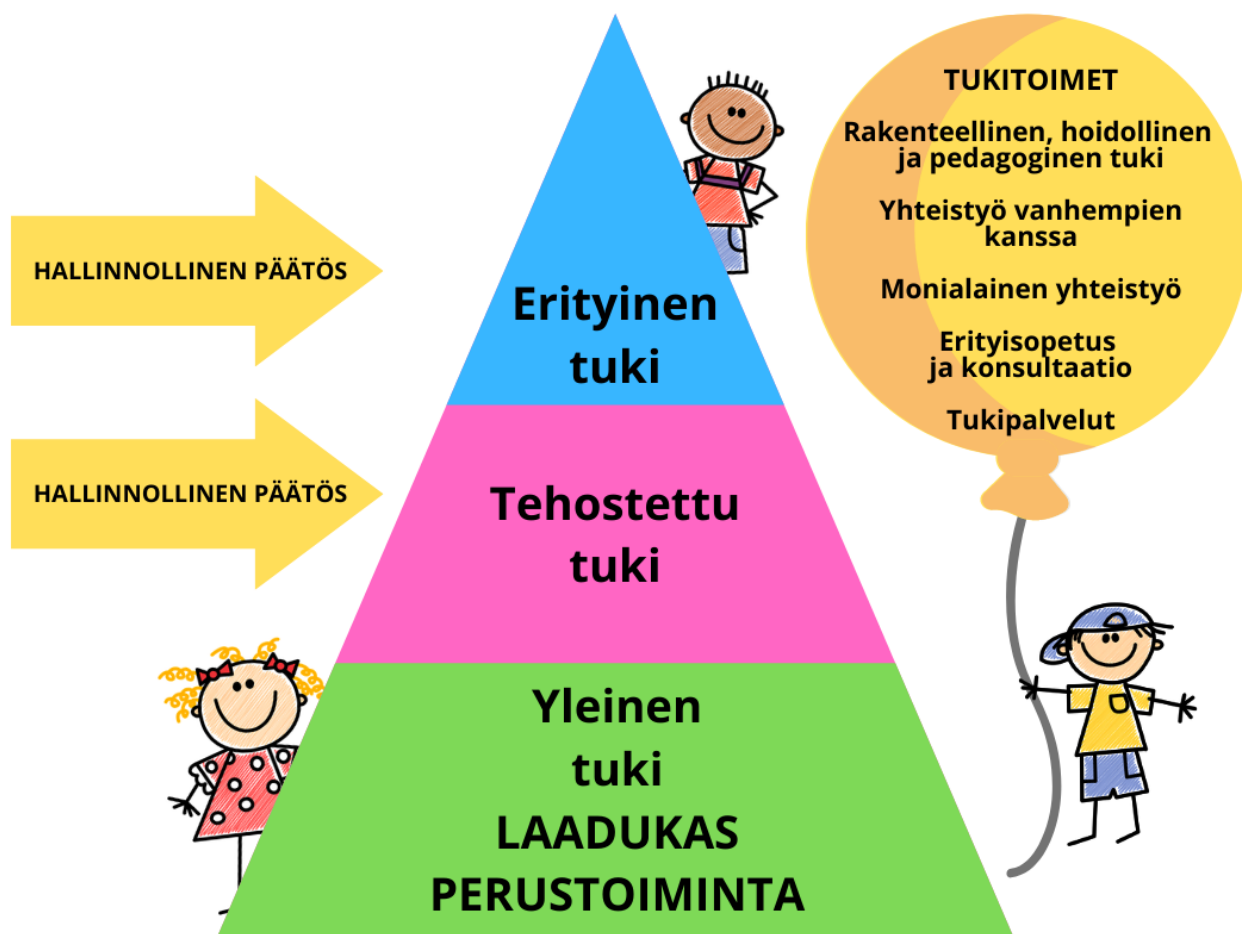
Varhaiskasvatuksen kasvattaja on tarvittaessa mukana sosiaalitoimen palvelutarpeen kartoituspalaverissa tai keskussairaalan tutkimusjakson päätöskeskustelussa. Ennen tutkimusjaksoa lapsesta lähetetään keskussairaalaan oman ryhmän kasvattajien ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettajan kuvaus lapsen kehityksestä ja oppimisesta.

Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Hankasalmella toimitaan kokopäiväpedagogiikan mukaisesti, niin että kaikki päivän tilanteet hyödynnetään oppimistilanteina. Kasvattajat kannustavat lasta, huomioivat lapsen mielenkiinnon kohteita ja luovat onnistumisen kokemuksia. Lapsen kehityksen ja oppimisen mahdollisuuksiin suhtaudutaan myönteisesti ja tuetaan oikea-aikaisesti lapsen kehitykselliset herkkyysvaiheet huomioiden. Vaikeuksia pyritään ehkäisemään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla arjessa toteutetuilla työtavoilla.

VARHAISKASVATUKSEN TUEN TASOT

Varhaiskasvatuksen tuki rakentuu kolmiportaisen tuen mukaisesti. Tuen tasot ovat yleinen, tehostettu ja erityinen tuki. Kaikki tuen tasot sisältävät pedagogisen, rakenteellisen ja hoidollisen tuen. Tuki vahvistuu tuen tarpeen kasvaessa. Olennaiset erot tuen portailla liittyvät yksilöllisyyden, tuen voimakkuuden, erityispedagogisen tuen ja monialaisen yhteistyön korostumiseen. Tuki rakentuu laadukkaalle perustoiminnalle ja tuen portailla liikutaan joustavasti.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen ja toteutuu osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Yleinen tuki muodostuu yksittäisistä tuen muodoista, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Yleinen tuki on lyhytkestoista ja intensiteetiltään matalampaa verrattuna tehostettuun ja erityiseen tukeen. Yleisen tuen suunnittelua varten lasta havainnoidaan erilaisissa arjen tilanteissa, ja oppimisympäristöjä sekä toimintatapoja arvioidaan tarvittaessa.

Yleiseen pedagogiseen tukeen kuuluu ensisijaisesti arjen tilanteiden (esim. leikki, ruokailu, siirtymät) hyödyntäminen, joka mahdollistaa monipuolisen motoristen, sosiaalisten ja kielellisten taitojen oppimisen ja kehityksen. Näissä tilanteissa aikuisen herkkyyys kuulla lasta korostuu. Arjen ja toimintojen strukturointi auttaa kaikkia lapsia. Päivärytmin läpikäymisessä, siirtymätilanteissa ja muussakin kommunikoinnissa käytetään erilaisia tukevia menetelmiä kuten kuvia ja tukiviittomia. Lisäksi tukena voidaan käyttää digitaalisia menetelmiä. Yleiseen tukeen kuuluu myös pienryhmätoiminta, esimerkiksi erilaiset leikkikerhot. Yleisessä pedagogisessa tuessa voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultointia ja jaksottaista tukea.

Rakenteellinen tuki käsittää oppimisympäristön ja tilojen muokkaamisen sellaisiksi, että ne tukevat lasten hyvinvointia, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatukseen osallistumiseen edellyttämät tulkitsemis- ja avustajapalvelut, apuvälineiden käyttäminen, esteettömyyden huomioiminen sekä pienryhmät voivat olla lapsen tarvitsemia tuen muotoja. Lisäksi tuen tarpeen havaitsemiseen ja sen toteuttamiseen liittyvän henkilöstön osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisääminen ovat rakenteellista tukea.

Hoidollista tukea toteutetaan huomioimalla lapsen yksilölliset tarpeet päivittäisissä toiminnoissa, esimerkiksi kuivaksi oppimisessa, terveellisen ravinnon ja liikkumisen turvaamisessa lapselle. Pitkäaikaissairauksien, hoidosta huolehditaan asianmukaisesti ja huoltajien kanssa yhdessä tehdyn suunnitelman ja sopimuksen mukaisesti. Jotta lapsen hyvinvointia tuetaan parhaalla mahdollisella tavalla, tekevät varhaiskasvattajat säännöllistä yhteistyötä neuvolan terveydenhoitajan ja muiden lapsen asioiden hoidossa mukana olevien tahojen kanssa. Hankasalmella on varhaiskasvatuksen ja esi- ja perusopetuksen lääkehoitosuunnitelma, joka sisältää lääkehoitosopimuslomakkeet ja lomakkeen lääkehoidon toteuttamiseen. Erityisruokavaliosta huoltajat täyttävät lomakkeen toimitettavaksi ruokahuoltoon.

Vahva yleinen tuki on perusta tehostetun ja erityisen tuen suunnittelulle.

Yleinen tuki ei edellytä hallintopäätöstä, vaan tukea annetaan aina tuen tarpeen ilmetessä. Mahdollisista tukipalveluista, kuten tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä, tehdään hallinnollinen päätös. Jos lapsi saa puheopetusta varhaiskasvatuksessa yleisen tuen aikana, siitä tehdään hallinnollinen päätös. Päätöksen tekee päiväkodin johtaja tai varhaiskasvatuspäällikkö.

Tehostettua tukea järjestetään lapselle, joka tarvitsee yksilöllistä tukea usealla kehityksen osa-alueella tai laaja-alaista tukea yhdellä kehityksen osa-alueella. Tehostettuun tukeen siirrytään, kun yleinen tuki ei riitä. Tukea tehostetaan, tarkennetaan, yksilöllistetään ja toteutetaan vahvempana ja säännöllisesti pidemmän aikaa. Tuki aloitetaan heti tuen tarpeen ilmettyä ja sitä annetaan niin kauan kun lapsi tarvitsee sitä. Tehostettu tuki suunnitellaan yksittäistä lasta varten yhdessä vanhempien, kasvattajan ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan sekä mahdollisuuksien mukaan lapsen kanssa. Lapsen kuuleminen ja osallistaminen toteutetaan esim. havainnoinnin, ennakkohaastattelun, kuvien, viittomien tai piirtämisen avulla.

Tarvittaessa tukea on suunnittelemassa myös muita asiantuntijoita. Ryhmä suunnittelee tehostetun tuen järjestämisen käytännössä ja kirjaa muuttuvat käytännöt lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Lapsen kuuleminen ja osallistaminen toteutetaan mahdollisuuksien mukaan, esim. havainnoinnin, ennakkohaastattelun, kuvien, viittomien tai piirtämisen avulla.

Tehostetussa tuessa pedagoginen tuki tarkoittaa sopivia opetusmenetelmiä ja toimintatapoja, joilla tuetaan lapsen laaja-alaista oppimista sekä kehitystä. Käytännössä tämä tarkoittaa kommunikaation, arjessa selviytymisen, uuden oppimisen ja ryhmän jäsenenä toimimisen tukemista. Toiminnassa huomioidaan lapsen kiinnostuksen kohteet, sillä ne motivoivat ja osallistavat lasta. Vuorovaikutuksen ja uuden taidon opettelussa hyödynnetään jokapäiväisiä, usein toistuvia tilanteita. Pedagogisiin tuen muotoihin lukeutuvat toistuvien toimintojen sekä selkeän ja ennakoitavan päivärytmin luominen. Kommunikaation kehittymistä tukemaan käytetään kommunikaatiokansiota tai muuta kommunikointia tukevaa menetelmää. Lapsen

yksilöllisistä tarpeista nousevia, erityispedagogisia menetelmiä toteutetaan joko yhden lapsen, pienen ryhmän tai koko lapsiryhmän yhteisenä toimintana. Toiminnassa huomioidaan inklusiivinen arvoperusta, jossa lapsen tarvitsema tuki toteutuu osana vertaisryhmää.

Tehostetun tuen hoidollinen tuki perustuu siihen, että lapsen yksilöllisen hoidon tarpeeseen vastataan, esimerkiksi pitkäaikaissairauksien hoidossa. Lapsen perushoidossa huomioidaan esimerkiksi ruokailuun, hygieniaan, ulkoiluun tai lepoon liittyvät erityispiirteet.

Rakenteellinen tuki tarkoittaa käytännössä pienennettyä lapsiryhmää, henkilöresurssin lisäämistä sekä muuta taloudellista panostusta. Rakenteellista tukea on myös henkilöstön osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisääminen. Lisäksi tulkitsemis- ja avustajapalvelut, apuvälineiden käyttäminen, esteettömyyden huomioiminen voivat olla rakenteellisia tuen muotoja.

Tehostetun tuen antamisesta tehdään hallintopäätös. Päätöksen tukeen siirtymisestä tai päättymisestä tekee päiväkodin johtaja tai varhaiskasvatuspäällikkö.

Erytynen tuki perustuu aina lapsen vanhempien ja eri asiantuntijoiden kanssa laadittuun yksilölliseen suunnitelmaan, joka kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Erytynen tuki on

yksilöllisesti suunniteltua ja sitä annetaan lapselle, kun yleinen tai tehostettu tuki ei riitä. Erytystä tukea voidaan antaa vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyelmästä tai muusta toimintakykyä merkittävästi alentavasta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen. Erytynen tuki on vahvin varhaiskasvatuksessa annettavan tuen taso. Erytyisessä tuessa pedagoginen, kasvatuksellinen ja hoidollinen tuki vahvistuu ja monipuolistuu entisestään.

Erytynen tuki muodostuu useista tuen muodoista ja tukipalveluista, ja on jatkuvaa ja kokoaikaista. Erytyisessä tuessa rakenteellisen tuen osuus korostuu. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan antama tuki ja konsultaatio on tiivistä, henkilöstön osaamista ja erityispedagogisten menetelmien hallintaa ja osaamista lisätään. Lisäksi tarvittaessa käytetään tulkitsemis- ja avustajapalveluita sekä muita lapsen tarvitsemia apuvälineitä. Henkilökohtaisen avun tarve on lähes kokoaikaista.

Henkilöstöresurssia lisätään tarpeen mukaan, joko niin, että ryhmään sijoitetaan lisää henkilöstöä tai ryhmässä hoidettavien lasten määrää vähennetään. Lapsiryhmän kokoa muodostettaessa huomioidaan tuen tarve niin, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Erytyiseen tukeen siirtymisestä ja päättymisestä tehdään hallintopäätös, jonka tekee päiväkodin johtaja tai varhaiskasvatuspäällikkö.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvat vaikeasti vammaiset lapset. Heitä ovat mm. näkö- tai kuulovammaiset sekä muutoin ruumiillisesti tai henkisesti vaikeasti vammaiset tai kehityksessään viivästyneet lapset. Suosituksen pidennetystä oppivelvollisuudesta tekee keskussairaalan psykologi tai lääkäri lapsen laaja-alaisen tutkimisen jälkeen. Tämän jälkeen

vanhemmat hakevat lapselleen siirtoa erityiseen tukeen, pidennettyä oppivelvollisuutta ja mahdollisesti oppivelvollisuutta edeltävän esiopetuksen aloittamista Hankasalmen sivistystoimenjohtajalta, joka tekee viranhaltijapäätöksen perustuen näihin asiantuntijalausuntoihin. Pidennetty oppivelvollisuus voidaan suorittaa kolmella tavalla. Suoritustavat löytyvät opetushallituksen sivuilta ja vanhemmat päättävät, millä tavalla heidän lapsensa sen suorittaa.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien lasten oppivelvollisuutta edeltävä esiopetus (sinä vuonna, kun lapsi täyttää 5 v.) toteutetaan Hankasalmella pääsääntöisesti päiväkodin lapsiryhmässä. Lapselle tarjottava tuki suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan mahdollisuuksien mukaan lapsen, lapsen huoltajien, varhaiskasvattajien ja lapsen kanssa työtä tekevien muiden asiantuntijoiden kanssa. Tuki kirjataan esiopetuksen Hojks-lomakkeelle. Tuen suunnittelussa, toteutuksessa (1 h/vko) ja arvioinnissa on mukana edellä mainittujen tahojen lisäksi myös lapsen lähikoulun erityisopettaja. Jos lapsi tarvitsee esiopetuksen lisäksi osa-aikaista varhaiskasvatusta, laaditaan hänelle myös lapsen varhaiskasvatussuunnitelma eli VASU. HOJKS ja VASU voivat olla yhteinen asiakirja, joissa molemmat on kirjattu omina osuuksinaan. Varhennetun esiopetusvuoden jälkeen pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä oleva lapsi aloittaa esiopetuksen ja oppivelvollisuuden (ks. Hankasalmen esiopetussuunnitelma). Erityistä tukea tarvitsevien lasten

mahdollisuus osallistua ryhmän toimintaan tasavertaisena jäsenenä vaatii kaikilta ryhmän työntekijöiltä tiivistä yhteistyötä ja sitoutumista tukitoimien toteuttamiseen.

Lapsen tuen arvioinnin käytännöt ja vastuut

Tuen tarpeen havainnointi, dokumentointi, tuen antaminen ja arviointi kuuluu koko varhaiskasvatuksen henkilöstölle yhteistyössä lapsen ja huoltajien kanssa. Lapsi osallistuu mahdollisuuksien mukaan tuen suunnitteluun ja arviointiin hyödyntäen mm. ennakkohaastattelua, kuvia ja piirtämistä. Varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelua ennen haastatellaan lasta, jolloin selvitetään hänen mielipidettään, toivomuksia, vahvuuksia ja mielenkiinnon kohteitaan. Tuen tarpeen arvioinnissa hyödynnetään varhaiskasvatuksen erityisopettajan, neuvolan terveydenhoitajan ja muiden lapsen kanssa työtä tekevien yhteistyötahojen asiantuntijuutta.

Tuen tarpeen arvioinnin prosessi voi alkaa varhaiskasvatuksen henkilöstön tekemien havaintojen perusteella. Lapsen tuen tarvetta, riittävyttä ja toteutumista arvioidaan aina tarpeen mukaan, kuitenkin vähintään kerran vuodessa esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkastamisen yhteydessä tai tuen tarpeen muuttuessa. Tuen antamisen kokonaisuutta tarkasteltaessa arvioidaan aina mitkä ratkaisut parhaiten toteuttavat lapsen etua. Arvioinnin tueksi voidaan tarvittaessa hankkia lapsen tuen kannalta tarkoituksenmukaisen asiantuntijan lausunto. Tarvittaessa voidaan vanhempien kanssa yhdessä sovitulla tavalla konsultoida varhaiskasvatuksen omia tai muiden tahojen asiantuntijoita.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Hankasalmella lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettaja yhdessä lapsen huoltajien kanssa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tarkistetaan vähintään kerran toimintavuoden aikana ja tarvittaessa useammin. Suunnitelma tarkistetaan kuitenkin aina tuen tarpeen muuttuessa. Suunnitelmaan kirjataan myös, jos tuen tarve on päätynyt. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen.

Tehostettua tai erityistä tukea tarvitsevan lapsen kohdalla varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa voi tarvittaessa mukana olla myös varhaiskasvatuksen erityisopettaja sekä muita lapsen kanssa työskenteleviä asiantuntijoita. Tämä on mahdollista huoltajien ehdotuksesta ja suostumuksella. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen tukeen liittyvät käytännöt: tuen taso, tuen muodot, milloin tuki alkaa tai on päätynyt, kuinka usein ja miten tukitoimia annetaan, kuka tuesta vastaa ja millaisin järjestelyin sekä miten tuesta saatua apua arvioidaan ja tarkistetaan. Kirjataan myös, millaisia jatkotoimia on sovittu.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattujen tarpeiden ja tavoitteiden sekä henkilöstön ammatillisen tiedon pohjalta kasvattajat suunnittelevat ja sopivat ryhmän työnjaosta, vastuista sekä toimintatavoista, miten lapsen kanssa toimitaan päivittäin. Samalla koko henkilöstö sitoutuu toteuttamaan lapsen tarvitsemaa tukea.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdolliset sosiaali- ja terveystalvet, kuten kuntoutus, jos kuntoutusta toteutetaan varhaiskasvatuspäivän aikana tai se on olennaista lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen näkökulmasta.

Ennen tehostetun tai erityisen tuen aloittamista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdollisten aiemmin toteutettujen tukitoimien ja niiden vaikuttavuuden arviointi. Arvioinnissa kuvataan tukitoimia ja niiden kehittämistä. Tukitoimien kehittämisen arvioinnissa Hankasalmella käytetään pedagogisen kartoituksen lomaketta.

Esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen osalta mahdollinen tuki yhteensovitetään esiopetuksessa annettavan tuen kanssa. Varhaiskasvatuksen kasvattaja osallistuu esiopetussuunnitelman tavoitekeskusteluun, ja varhaiskasvatuksessa annettava tuki kirjataan lapselle laadittavaan varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tuen arviointia tehdään yhteistyössä esiopetuksen opettajan kanssa. Hallinnollinen päätös perustuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattuihin toimenpiteisiin tehostetusta ja erityisestä tuesta tai yleisen tuen tukipalveluista.

Hankasalmella varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen arviointiin. Lisäksi arvioinnissa on mukana lapsen kanssa työtä tekevät yhteistyötahot, jotta lapsen tukea voidaan kokonaisvaltaisesti arvioida ja suunnitella.

Toiminta siirtymävaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytännöt varhaiskasvatuksen aikana ja siirryttäessä esiopetukseen. Siirtymä- ja nivelvaiheella tarkoitetaan siirtymistä kotoa varhaiskasvatukseen, perhepäivähoidosta päiväkotiin, päiväkodin ryhmästä toiseen, päiväkodista toiseen ja varhaiskasvatuksesta esiopetukseen tai perusopetukseen.

Nivelvaiheissa on tärkeää järjestää aina aloituskeskustelu lapsen huoltajien kanssa. Keväisin järjestetään varhaiskasvattajien ja esiopettajan kanssa yhteistyöpalaveri, jossa siirretään oleellinen tieto lapsesta esiopetuksen opettajalle. Tiedonsiirtoon tarvitaan lupa lapsen huoltajilta. Lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta välttämätön tieto voidaan siirtää ilman huoltajien suostumusta (varhaiskasvatuslaki 41§).

Tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevien lasten osalta aloitetaan yhteistyö tulevan esiopettajan kanssa hyvissä ajoin ennen esiopetuksen alkua. Viimeistään keväällä järjestetään yhteistyöpalaveri, johon kutsutaan varhaiskasvatuksen opettaja, varhaiskasvatuksen erityisopettaja, lapsen huoltajat ja muut lapsen kanssa työskentelevät yhteistyötahot, esimerkiksi neuvolan terveydenhoitaja, terapeutit ja psykologi. Koollekutsujana toimii varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Perhepäivähoidosta päiväkotiin tai toisesta päiväkodista toiseen siirryttäessä, siirtyvästä ryhmästä työntekijä huolehtii, että oleellinen tieto siirtyy ryhmästä toiseen huoltajien kanssa sovitulla tavalla, esim. lomakkeen tai palaverin kautta. Työntekijä täyttää lomakkeen havainnoistaan tai pidetään tiedonsiirtopalaveri. Lomake siirtyy tai palaveri toteutetaan huoltajien suostumuksella tai välityksellä. Lähettävän paikan vastuulla on huolehtia tiedonsiirrosta. Tietojen siirtämisessä hyödynnetään lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa.

Lapsen vaihtaessa varhaiskasvatuspaikkaa Hankasalmen kunnallisen varhaiskasvatuksen sisällä, siirretään vasu uuden paikan käyttöön. Lapsen vaihtaessa varhaiskasvatuspaikkaa toiseen kuntaan, tulostetaan huoltajille varhaiskasvatussuunnitelman kopio ennen lapsen viimeistä sijoituspäivää ja sovitaan huoltajien kanssa sen toimittamisesta uuteen paikkaan. Alkuperäinen vasu jää arkistoitavaksi.

Tulkitemis- ja avustamispalveluihin sekä apuvälineisiin liittyvät hallinnolliset käytänteet, tehostetun ja erityisen tuen sekä tukipalveluiden hallintopäätösmenettelyt

Jos lapsi tarvitsee apuvälineitä varhaiskasvatuksessa, hankitaan niitä yhteistyössä vanhempien kanssa. Apuvälineitä voidaan hankkia olemassa olevan talousarvion puitteissa kustannuspaikkakohtaisesti ostamalla tai lainaamalla.

Mikäli lapsi ei pärjää varhaiskasvatuksessa kuvien, viittomien tai muiden vuorovaikutusta ja kommunikointia tukevien menetelmien avulla, järjestetään hänelle tulkki- ja avustamispalveluita. Tulkkipalvelun kautta voidaan hankkia tulkki esim. muuta kuin suomea äidinkielenään puhuville vanhemmille lapsen palavereihin. Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävä hallintopäätös, joka perustuu tuen tarpeen arviointiin. Ennen päätöksen tekemistä varhaiskasvatuksen järjestäjän on kuultava asiasta lapsen huoltajaa. Päätöksen tekee varhaiskasvatuksessa päiväkodin johtaja tai varhaiskasvatuspäällikkö.

Pidennetyn oppivelvollisuuden osalta päätöksen pidennetystä oppivelvollisuudesta ja erityisestä tuesta tekee sivistystoimenjohtaja. Tehostetun ja erityisen tuen päätöksessä tulee ilmetä: tuen muodot, varhaiskasvatuksen toimipaikka ja lapselle annettavat tukipalvelut. Jos lapsen tuesta ei tehdä tehostetun tai erityisen tuen päätöstä, tukipalveluista tehdään erillinen hallintopäätös, missä kuvataan lapselle annettavaa tukea. Jos lapsi osallistuu useamman kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen, päätöksen tekee kukin erikseen. Tuen suunnittelu, toteutus ja arviointi tehdään kuitenkin yhteistyössä ja tästä tiedotetaan huoltajia. Lapsen tuen tarvetta, riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan ja hallintopäätös muutetaan, mikäli tuen tarve muuttuu varhaiskasvatussuunnitelman arvioinnin yhteydessä.

6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja näissä perusteissa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tarjota varhaiskasvatuspalvelua, joka perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilia -pedagogiikat tai tiettyyn katsomukseen perustuva varhaiskasvatuspalvelu.

Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee huolehtia siitä, että huoltaja saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

6.1 Paikallisesti päätettävät asiat

Hankasalmella ei järjestetä.

7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Toiminnan arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelmien toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin.¹⁴⁴ Varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin tulee olla suunnitelmallista ja säännöllistä. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on varhaiskasvatuksen kehittäminen sekä lasten kehityksen ja oppimisen edellytysten parantaminen¹⁴⁵. Paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisen tason sekä järjestäjä-, yksikkö- ja yksilötason näkökulmista.

Kansallisen tason arvioinnin tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskevissa asioissa. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti¹⁴⁶. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatussuunnitelmia ja niiden toteutumista eri toimintamuodoissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää järjestäjä- ja yksikötason arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen toteutumisesta ja sen laadusta. Keskeiset arviointitulokset tulee julkistaa¹⁴⁷. Järjestäjä- ja yksikötason arviointi on keskeinen osa varhaiskasvatuksen johtamista ja kehittämistä paikallisesti. Lapsille ja heidän huoltajilleen on järjestettävä mahdollisuus säännöllisesti osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin¹⁴⁸.

Henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Arvioinnin kohteena voi olla muun muassa henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset

---

¹⁴⁴ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁴⁵ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁴⁶ Laki kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013) 1 §

¹⁴⁷ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁴⁸ Varhaiskasvatuslaki 20 §

työtavat, toiminnan sisältö tai oppimisympäristöt. Lapsen tuen (luku 5) toteutuminen on keskeinen arvioinnin kohde.

Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut toiminnan tavoitteet ja sopimukset on huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen tuen arviointi sisältyy lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tätä arviointitehtävää kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, kunkin luvun lopussa, olevat paikallisesti päätettävät asiat ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisessa sekä sen arvioinnin suunnittelussa ja toteuttamisessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkistaa varhaiskasvatussuunnitelmaansa ja parantaa sen laatua ja toimivuutta. Lisäksi paikalliset tarpeet ja kehittämistyön tulokset ohjaavat arviointia.

7.2 Paikallisesti päätettävät asiat

Varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään systemaattisesti varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa

Varhaiskasvatuksen opettajista, päiväkotien johtajista ja varhaiskasvatuspäälliköstä koostuva pedagoginen ryhmä kokoontuu säännöllisesti seuraamaan, arvioimaan ja kehittämään varhaiskasvatussuunnitelmaa. Lisäksi varhaiskasvatuksen opettajat tekevät seuranta- arviointi ja kehittämistyötä 5 tuntia viikoittain. Perhepäivähoitajat seuraavat, arvioivat ja kehittävät toimintaansa säännöllisissä tiimipalaverissa yhdessä toisten perhepäivähoitajien ja varhaiskasvatuspäällikön kanssa.

Päiväkotien henkilökunnan työkokouksissa seurataan, arvioidaan ja kehitetään omaa ja työyhteisön toimintaa sekä mietitään yhdessä ratkaisuja haastaviin tilanteisiin. Työkokoukset järjestetään kuukausittain. Tiimikokous pidetään viikoittain lapsiryhmässä toimivien kasvattajien kanssa. Varhaiskasvatuksen opettajien tiimikokous pidetään myös viikottain.

Ohjausryhmänä toimiva varhaiskasvatuksen johtoryhmä (VARJO) vastaa siitä, että paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma noudattaa valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman linjauksia. VARJO:on kuuluvat varhaiskasvatuspäällikkö ja päiväkotien johtajat. Tarvittaessa VARJO:n kokouksiin osallistuvat myös sivistystoimen johtaja, varhaiskasvatuksen erityisopettaja ja päiväkotien varajohtajat. Päivitetyt varhaiskasvatussuunnitelmat hyväksyy sivistyslautakunta.

Lapsen tuen toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään systemaattisesti päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa (Katso kappale 5.6)

Lapsilta, huoltajilta ja muilta yhteistyötahoilta saatua palautetta kerätään ja hyödynnetään laadun ylläpitämisessä ja parantamisessa

Lapsilta kerätään palautetta toiminnasta esimerkiksi arjen toiminnoissa, lasten kokouksissa ja lapsen vasu-keskusteluissa. Hankasalmella on käytössä laatuksely lapsille, jossa he saavat ilmaista mielipiteitään arjen käytännöistä. Lisäksi Hankasalmella tehdään kiusaamiskysely lapsille, vanhemmille ja varhaiskasvatuksen henkilöstölle vuosittain.

Vanhempia kannustetaan antamaan palautetta päivittäisissä kohtaamisissa. Lisäksi vanhemmilta pyydetään palautetta toiminnasta lasten vasu-keskusteluissa. Vanhemmat arvioivat myös aloituskäytänteiden toimivuutta lapsen ensimmäisessä vasu-keskustelussa. Hankasalmella tehdään asiakastyytyväisyyskysely huoltajille joka toinen vuosi. Yhteistyötahoja kuullaan esim. varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitettäessä.

Arvioinnissa saatuja tietoja hyödynnetään varhaiskasvatuspalvelujen johtamisessa ja kehittämisessä

Varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä hyödynnetään saatua palautetta.

Arvioinnin keskeiset tulokset julkistetaan

Arvioinnin kyselykooste saatetaan tiedoksi sivistyslautakunnalle ja on nähtävissä sivistyslautakunnan pöytäkirjoissa. Kooste julkaistaan myös Peda.netissä.

Lapsen varhaiskasvatuksen polku Hankasalmen kunnassa

Varhaiskasvatuksen ohjaus ja neuvonta

- kunnan nettisivut
- pedanet-sivut
- varhaiskasvatusopas
- varhaiskasvatuspäällikkö / varhaiskasvatushenkilöstö

Varhaiskasvatushakemuksen vastaanottaminen

- sähköinen/paperinen versio

Hakemuksen käsittely

- varhaiskasvatuspäällikön yhteydenotto perheeseen
- sijoituksesta neuvottelemine päiväkodin johtajien kanssa
- palveluohjaus käytännön järjestelyistä

Varhaiskasvatuspaikan sijoituspäätös

- lähetetään huoltajille ja pyydetään palauttamaan ilmoitus paikan vastaanottamisesta
- sijoituspäätös nähtävissä sähköisesti henkilöstölle

Tutustuminen varhaiskasvatuspaikkaan lapsen tarpeiden mukaisesti

Aloituskeskustelu

- lapsen kotona tai varhaiskasvatuspaikassa
- huoltaja/huoltajat, lapsi, kasvattaja
- kuullaan lasta ja huoltajien odotuksia, edistetään lapsen turvallista varhaiskasvatuksen alkua

Varhaiskasvatuksen aloittaminen

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen

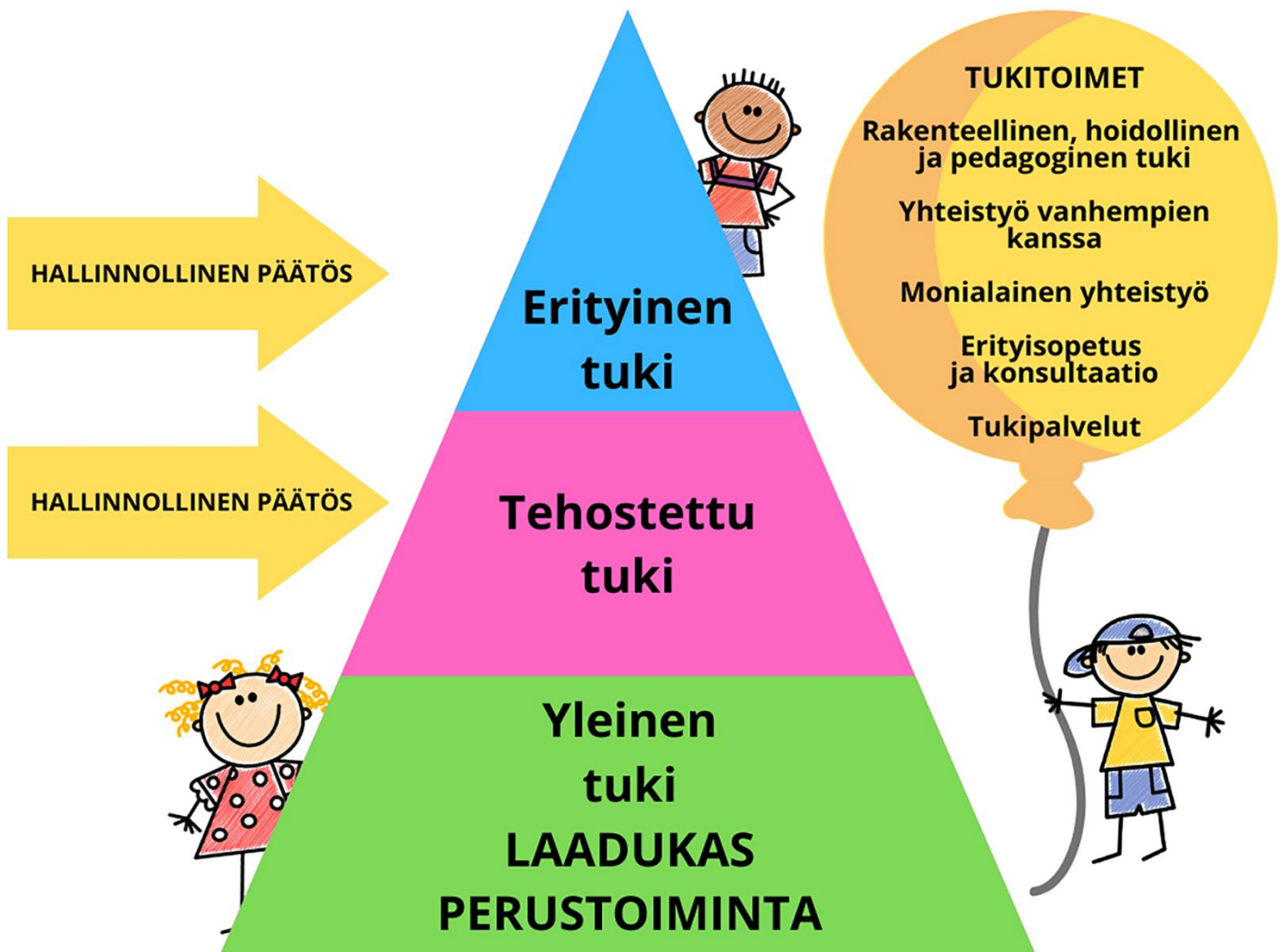
- viimeistään 3kk:n kuluttua aloituksesta
- Aloituskeskustelun arviointi-kysely
- Tuen kirjaaminen

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman arviointikeskustelu

- vähintään kerran vuodessa tai tarpeen mukaan
- arvioidaan toiminnan järjestelyjä ja pedagogiikan toteutumista
- kolmiportaisen tuen toteutumisen arviointi

VARHAISKASVATUKSEN TUEN TASOT

Varhaiskasvatuksen kehittyvä toimintakulttuuri

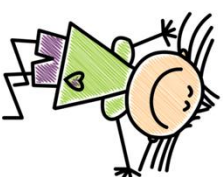
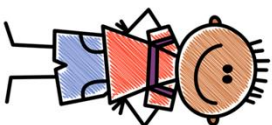
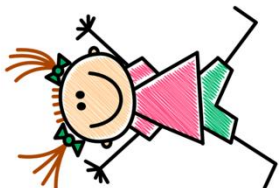
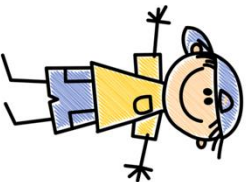
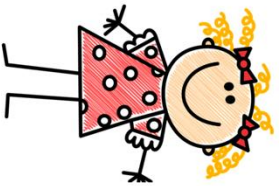
Oppiva yhteisö

Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

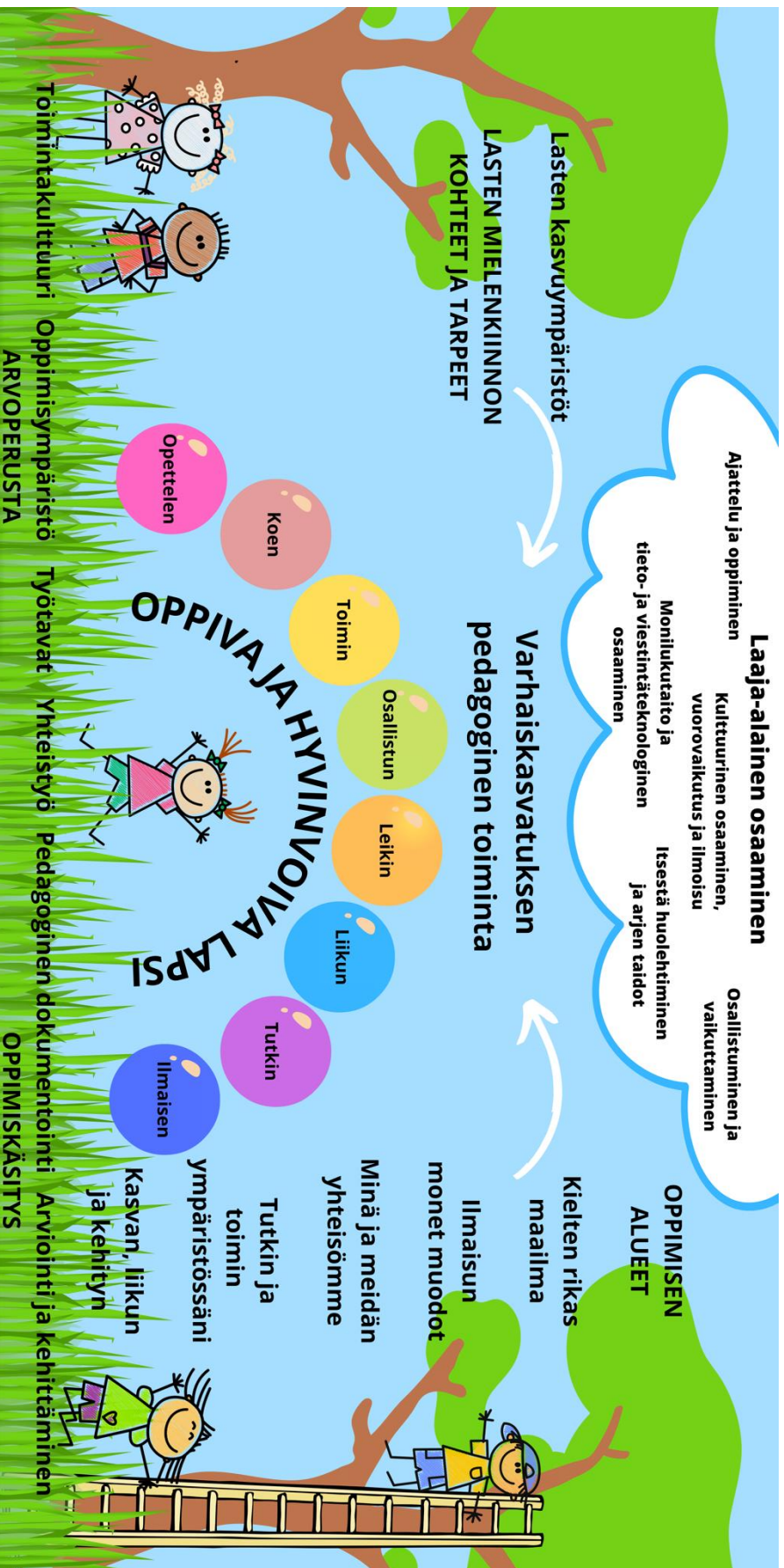
Kulttuurien moninaisuus ja kielitietoisuus

Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Yhteistyö

Oppimisympäristöt

Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutus-
taidot

Kielen
ymmärtämisen
taidot

Puheen
tuottamisen
taidot

Kielen
käyttötaidot

Kielellinen
muisti ja
sanavaranto

Kieli-
tietoisuus

KEHITTYVÄT KIELELLISET IDENTITEETIT

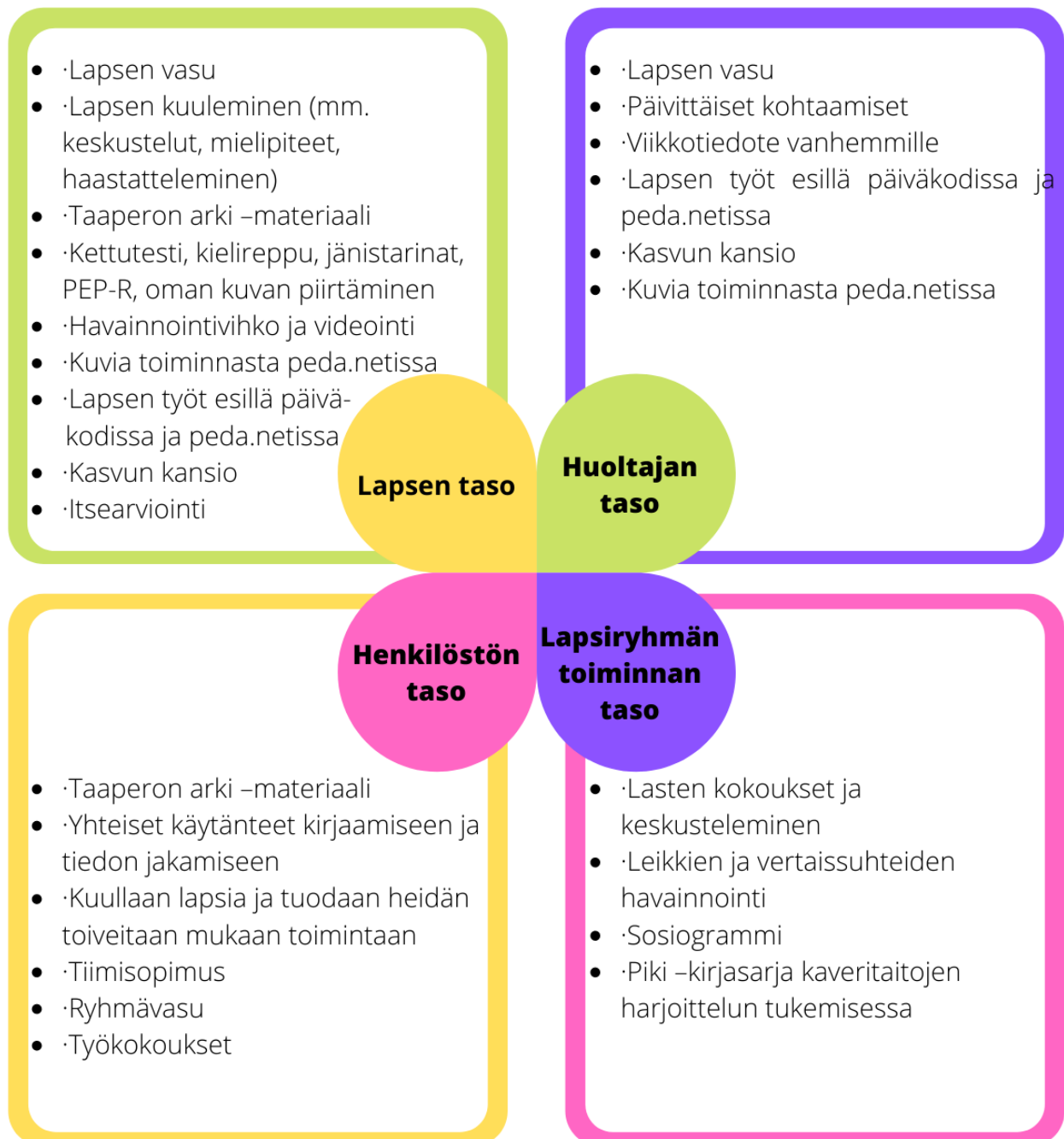

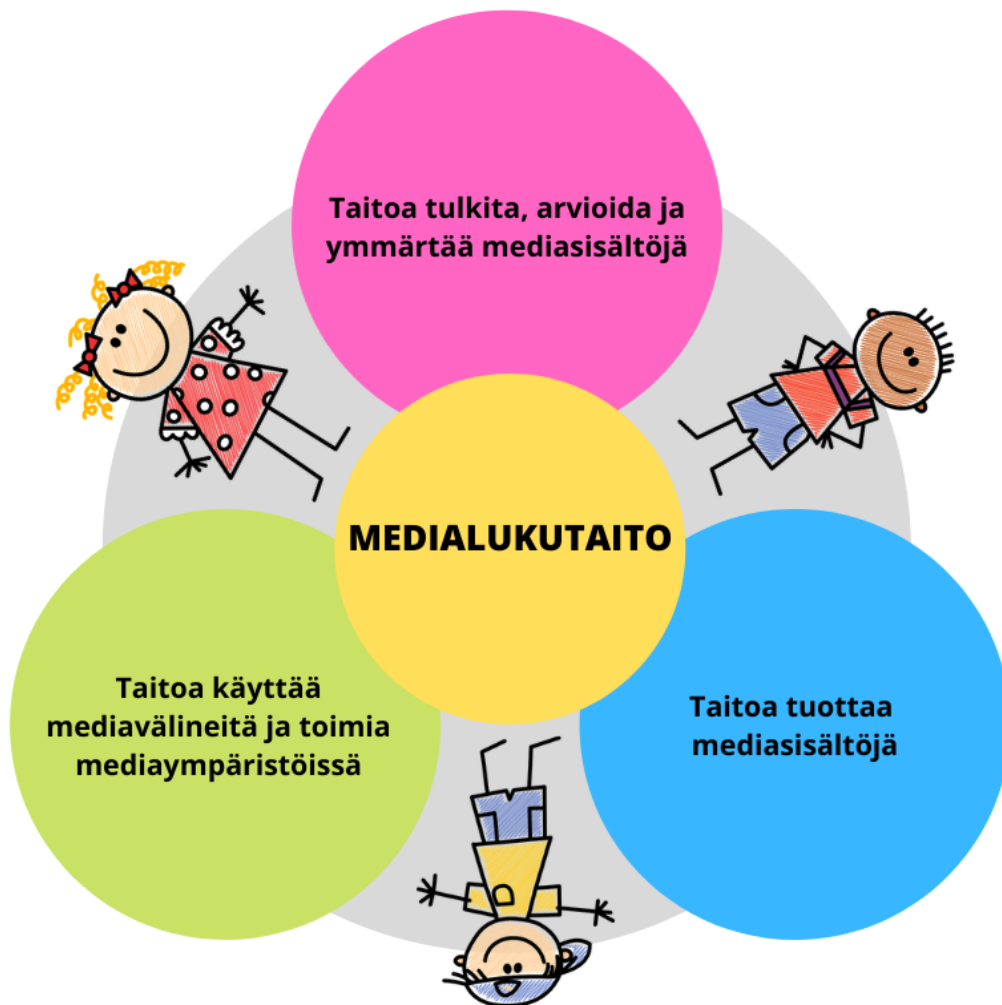
Pedagoginen dokumentointi

Hankasalmen varhaiskasvatuksessa säännöllisellä pedagogisella dokumentoinnilla varmistetaan pedagogisen toiminnan jatkuvuus ja varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan näkyvyys.

Tavoitteenamme on yhdessä lasten, huoltajien ja henkilökunnan kanssa seurata lapsen kasvua, oppimista ja kehitystä. Tavoitteena on myös vahvistaa kasvattajien havainnointia, varhaiskasvatuksen suunnittelua ja arviointia sekä lasten osallisuutta. Pedagogisessa dokumentoinnissa huomioimme tietosuojaan liittyvät näkökohdat.

Pedagogista dokumentointia toteutamme seuraavalla tavalla:

ARVIOINNIN VUOSIKELLO

Milloin	Mitä	Miten
Elokuu	<ul style="list-style-type: none"> Aloituskustelut uusien lasten osalta. Vanhaiskasvatustyöryhmien suunnittelu Tutustuminen lapsiryhmään (lasten tavat ja tottumukset) Toimintasuunnitelman laatminen 	<ul style="list-style-type: none"> Aloituskustelut Havainnointi Suunnittelukokoukset Tiimipalaverit Pedagogisen ryhmän kokous (suunnittelu)
Syyskuu	<ul style="list-style-type: none"> Lapsihavainnointi jatkuu (lasten toiveet ja tarpeet) Lasten vasujen laatminen alkaa. Uusien asiakasparheiden hoidon aloituksen arviointi Vanhempainilta / perheilta 	<ul style="list-style-type: none"> Vanhempainilta / perheilta (dokumentointi) Lapsen haastattelu Havainnointi
Lokakuu	<ul style="list-style-type: none"> Lasten vasujen tekeminen jatkuu Ryhmävasujen laatminen alkaa 	<ul style="list-style-type: none"> Lasten vasut yhdessä vanhempien kanssa ja lapsi mukana osan aikaa Tiimien palaverit
Marraskuu Joulukuu	<ul style="list-style-type: none"> Ryhmätyöryhmien tarkastelu Ryhmävasujen täydentäminen Töy- toiminta Kiusaamiskysely (lapset, huoltajat, henkilöstö) 	<ul style="list-style-type: none"> Lapsen haastattelu Tiimin itsearviointi vahvuuksien kautta Yhteisten hetkienjärjestäminen
Tammikuu	<ul style="list-style-type: none"> Lapsi / ryhmähavainnointi Ryhmävasun toteutumisen arviointia Eri yksiköiden kasvatushenkilöstön tapaaminen 	<ul style="list-style-type: none"> Havainnointi / dokumentointi Tiimipalaverit Yhteinen tapaaminen Pedagogisen ryhmän kokous (kehittäminen)
Helmikuu Maaliskuu Huhtikuu	<ul style="list-style-type: none"> Palautteet toteutetusta toiminnasta Lapsen vasun arviointi alkaa Asiakastyöryhmäkysely joka toinen vuosi Henkilöstön kehityskustelut 	<ul style="list-style-type: none"> Lapset: haastattelut, havainnointi Vanhemmat: palautekysely Dokumentointi! Kehityskustelut Henkilöstön itsearviointi
Toukokuu	<ul style="list-style-type: none"> Toimintakauden arviointi / uuden toimintakauden suunnittelu 	<ul style="list-style-type: none"> Pedagogisen ryhmän kokous (arviointi) Tiimien arviointikokoukset (onnistumiset / haasteet)

Varhaiskasvatuksen tavoitteet

Varhaiskasvatulain⁵⁶ mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

1. edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
2. tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti;
3. toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;
4. varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;
5. turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;
6. antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
7. tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
8. kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
9. varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;
10. toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

Hankasalmi

Hyvän arjen kunta.

Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma

Hankasalmen varhaiskasvatuksen kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma on tarkoitettu liitteeksi kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaan ja työvälineeksi varhaiskasvatukseen.

Kohteena ovat yhteisön yhteistyö- ja vuorovaikutussuhteiden kehittäminen ja se, miten kiusaamista voidaan vähentää ja miten kiusaamistilanteisiin voidaan puuttua. Tavoitteena on luoda turvallinen ympäristö, jossa voidaan vaikuttaa lapsen hyvinvointiosaamiseen ja saada koko kunnan varhaiskasvatuksen henkilöstö sitoutumaan kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumiseen. Samalla tavoitteena on kehittää vanhempien ja varhaiskasvatuksen välistä yhteistyötä, osallistamalla perheet mukaan kehittämään varhaiskasvatuksen kiusaamista ehkäisevää toimintaa.

Suunnitelman avulla pyritään luomaan positiivista varhaiskasvatuksen kulttuuria, jossa toiminta itsessään on jo kiusaamista ehkäisevää. Toiminnassa keskeinen ajatus on vaikuttaa myönteisen hyväksyvän ryhmähengen luomiseen. Tavoitteena on osallistaa lapset kiusaamista ehkäisevään toimintaan ”kaikki otetaan mukaan leikkiin” ja ”kiva kaveri” periaatteella.

Kiusaamisen ehkäisyn lähtökohdat

Kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma perustuu varhaiskasvatuslakiin.

Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen on aina ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Varhaiskasvatuksen tulee edistää jokaisen lapsen iän mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia. Lain mukaan lasta tulee suojata väkivallalta, kiusamiselta ja muulta häirinnältä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteena ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja

tasa-arvoisen kohtelun vaatimus ja lapsen syrjintäkielto.

Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti ja keskustelemaan arvoista ja ihanteista. Keskustelu yhteisistä kasvatuservoista tulee olla säännöllistä myös henkilökunnan ja vanhempien kesken.

Mitä kiusaaminen on?

Yleisesti kiusaamisella tarkoitetaan sitä, että yksi lapsi joutuu toistuvasti loukkaamisen, vahingoittamisen tai syrjinnän kohteeksi yhden tai useamman henkilön taholta (Olweus, 1973). Lähtökohtaisesti tärkeää on ottaa huomioon kiusatun oma kokemus tilanteesta (Kirves, Stoor-Grenner 2017).

Lapsen kanssa on hyvä keskustella siitä, mitä kiusaaminen tarkoittaa. Ristiriidat ja kiusaaminen ovat eri asioita. Ristiriidassa tai kinastelussa kumpikaan osapuoli ei ole altavastaajan asemassa.

Kiusaamista voi kuvata vallan tai voiman väärinkäyttönä, jossa osapuolten roolijako ja keskinäiset voimasuhteet ovat epätasaiset ja kiusaamisen kohteella on vaikeuksia puolustautua. Joskus erimielisyyden ja kiusaamisen erottaminen on niin lapsille kuin aikuisille vaikeaa. Toista voi joskus satuttaa vahingossa, hassuttelu ja kiusoittelu voi olla satunnaista ja kohdistua satunnaisesti, milloin kehenkin. Jos kiusoittelu muuttuu pitkäkestoiseksi ja tahalliseksi, tai se ei ole enää kiusoittelun kohteen mielestä hauskaa, se on jo kiusaamista. Aikuisen voi olla joskus vaikea havaita epäsuoraa kiusaamista, esimerkiksi ulkopuolelle sulkemista. Tämänkaltaisen **psykkisen** kiusaamisen lisäksi kiusaaminen voi olla **sanallista** (esimerkiksi nimittely, lällättely) tai **fyysistä** (esimerkiksi lyöminen, töniminen) (Kirves, Stoor-Grenner 2017).

Kiusaamisen muodot ja tavat: (THL Tunne- ja turvataitoja lapsille)

Hiljainen kiusaaminen

Ilmeily, huokaaminen, tuijottaminen, merkitsevien katseiden lähettäminen, selän kääntäminen, katseen välttäminen, yksin jättäminen, leikkien, pelien ja nettiryhmien (sosiaalisen median) ulkopuolelle jättäminen.

Henkinen kiusaaminen

Kuiskuttelu, haukkuminen, lällätys, juorujen levittäminen, pahan puhuminen, pilkkaaminen, ahdistelu, matkiminen, ulkonäöstä, vaatteista, hajusta huomauttelu, toisen puheen jatkuva kommentointi, naureskelu, kiristäminen ja uhkailu, syrjiminen, toisen vähättely ilmeillä ja eleillä, nimettömien pila- tai uhkailupuheluiden soittaminen, netti- / kännykkäkiusaaminen, kuten sopimattomien viestien lähettäminen, kuvien laittaminen toisesta luvatta nettiin, toisen kuvien muokkaaminen ja niiden levittäminen.

Fyysinen kiusaaminen

Töniminen, lyöminen, potkiminen, repiminen, pureminen, nipistäminen, hiuksista vetäminen, raapiminen, sylkeminen, tiellä seisominen, oven lyöminen nenän edestä, tavaroiden kätkeminen tai rikkominen.

Kiusaamisen ennaltaehkäisy

Kaiken perusta on hyvän ilmapiirin ja turvallisen kasvatusympäristön luominen, joka ennaltaehkäisee kiusaamista. Kasvattajat toimivat roolimallina. Aikuisten esimerkillä ja keskinäisellä kunnioituksella voimme välittää lapsille niitä arvoja, joiden avulla lapsi oppii arvostamaan ja myöhemmin elämässään huolehtimaan muista ihmisistä. On tärkeää panostaa myönteisen ja huolehtivan ilmapiirin luomiseen, jossa kaikilla on halu toimia yhteisten sääntöjen mukaisesti. Aikuisen asenne toimii siis suunnannäyttäjänä lapsille ja välittämisen osoittamisella on suuri merkitys. Kun aikuinen välittää, lapsikin välittää. Toisen kunnioittaminen on lähtökohta hyvän ilmapiirin luomisessa.

Yhteisön hyvinvointia tukevat menetelmät:

Tapa- ja moraalikasvatus

- Itsetunnon tukeminen: Positiivisen pedagogiikan menetelmät: huomaa hyvä, positiivisen huomion antaminen. Kiitä, kehu ja kannusta!
- Säännölliset tunne ja turvataito tuokiot. Opetellaan tunnistamaan tunteita ja nimeämään niitä.
- Keskustele, mitä tulee tehdä, jos sinua tai jotakuta muuta kiusataan. Kehitä lapsen omaa ajattelua, älä anna aina valmiita vastauksia.
- Ota mukaan teemoja ja toteuta ne osana arkea. esim. ”hyvä kaveri, erilaisuus, ystävyys, monikulttuurisuus.”
- Käytä kirjoja, satuja, nukketatteria, draamaa.
- Piirrä tilanteisiin liittyviä kuvia.

Kasvatuskumppanuus

- Keskustele ryhmäsi arvoista, ota vanhemmat mukaan keskusteluun. Onnistunut kiusaamisen ehkäisy edellyttää yhteisiä arvoja vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välillä.
- Rakenna luottamuksellinen ja avoin suhde, joka auttaa ikävienkin asioiden käsittelyssä. Vanhempien on tärkeä saada tietoa lapsensa roolista vertaisryhmässä. Jos lapsi käyttäytyy muita kohtaan esim. aggressiivisesti tai jopa kiusaa muita, vanhempien on tärkeää saada tietoa ja neuvoja siitä, miten lapsen kanssa tulisi toimia, jotta negatiivinen käytös saadaan loppumaan.
- Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee käydä dialogia kunnioittavasti vanhempien kanssa niin, että yhdessä parhaiten löydetään oikeanlaisia tapoja ratkaista tilanteita.
- Vanhemmat otetaan mukaan keskustelemaan ja laatimaan johdonmukaisia sääntöjä ja sopimuksia. Yhdessä laadituista säännöistä lapsille välittyy tieto siitä, että yhteisöllä on yhteinen arvopohja.
- Ota vanhempien esittämä huoli lapsesta vakavasti. Lapset kertovat kotona helpommin asioista.
- Parhaimmillaan vanhemmat voivat kotona tukea lapsen vertais- ja ystävyyssuhteita.

Lasten osallisuuden vahvistaminen

- Rakennetaan yhdessä hyvää "me-henkeä" ja rohkaistaan kertomaan aikuisille mieltä painavista asioista. Lasten kanssa keskustellaan siitä, mitä kiusaaminen on ja kuinka sitä voitaisiin välttää. Rohkaistaan kertomaan aikuiselle heti, jos joutuu kiusatuksi tai näkee, että jotain lasta kiusataan.
- Säännöllisesti ryhmässä keskustellaan yhdessä "kaikkien mukaan ottamisesta" leikkiin eikä ketään jätetä tahtomattaan yksin. Keskustellaan myös ylipäätään siitä, millaista on hyvä kaveruus.
- Henkilökunta haastattelee lapsia ja aikuisia säännöllisesti lasten kaveruussuhteista ja ilmapiiristä.
- Esille nousevat asiat otetaan käsittelyyn tiimeissä ja pohditaan yhdessä ratkaisuja.

Aikuisen sitoutuminen lapsiryhmään

- Lapsen tarpeiden sensitiivinen kuuleminen ja näkeminen ovat edellytys kiinteän ja turvallisen suhteen syntymiselle.
- Jokaisen aikuisen sitoutuminen yhdessä sovittuihin pelisääntöihin on tärkeää. Aikuisen tulee tukea myönteistä vuorovaikutusta ja auttaa lasta saamaan myönteisiä kokemuksia.
- Aikuinen seuraa, havainnoi ja on mukana leikkitalanteissa. Leikkiä seuraamalla aikuinen saa tärkeää tietoa lapsiryhmän vertaissuhteista, jonka avulla hän pystyy ennakoimaan ja ehkäisemään konfliktitalanteita.

Miten siis turvallinen varhaiskasvatusympäristö rakennetaan?

- Ryhmytymiseen riittävästi aikaa ja keskustelua. Tullaan tutuksi ja rakennetaan luottamusta. Laaditaan yhteiset säännöt ja sopimukset lapsiryhmälle. Käytetään apuna kuvia, palataan niihin tarvittaessa.
- Keskustellaan ja perustellaan lapsille toimintaa ”miksi toimimme näin?” Yksi osa sosiaalisia valmiuksia on ongelmanratkaisutaito ja sen kehittäminen.
- Ohjataan ja rohkaistaan miettimään lapsen omaa toimintaa ja sen seurauksia. Opetetaan nimeämään tunteita ja ollaan apuna tunteiden tunnistamisessa. Aikuinen on saatavilla, kun hän tarvitsee tukea itsehillintään.
- Hyvien käytöstapojen opettaminen. Kasvattajan tehtävä on tukea kehittyviä sosiaalisia taitoja.
- Vaikutetaan omalla toiminnalla positiiviseen ilmapiiriin. Avoin, suvaitseva ja erilaisuuden hyväksyvä ilmapiiri luo turvallisuutta kaikille. Lasten empatia taitoja tukevat parhaiten empaattiset aikuiset, jotka ottavat lapsen tarpeet vakavasti.
- Kasvattaja kohtaa lapsia sensitiivisesti ja on läsnä ja kuuntelee lasta. Panostetaan rauhalliseen ja kiireettömään toimintaan. Aikuinen mukana leikeissä ja havainnoimassa leikkejä.
- Ennakoidaan tilanteita, käytetään apuna kuvia ja piirtämistä. Mietitään päivän eri tilanteiden toimivuutta (esim. siirtymätilanteet, vapaa leikki, ulkoilu, ohjatut tilanteet, huomioidaan istumapaikat jne.)
- Pienryhmätoiminta mahdollistaa lapsen kuulemisen ja kohtaamisen paremmin.

- Havainnoidaan ja puututaan välittömästi kiusaamiseen. Ristiriitatilanteet selvitetään huolellisesti.
- Otetaan huomioon ryhmän lasten vahvuudet ja mielenkiinnon kohteet. Ylläpidetään mielekästä toimintaa, josta lapset saavat myönteisiä kokemuksia. Vahvistetaan sitä mikä jo toimii ja on hyvää, annetaan positiivista palautetta.
- Toimitaan johdonmukaisesti ja tasa-arvoisesti. Jokaisen on tärkeää sitoutua yhteisesti sovittuihin sääntöihin.

Toimintatapa kiusaamisen tilanteissa puuttumiseen ja käsittelyyn

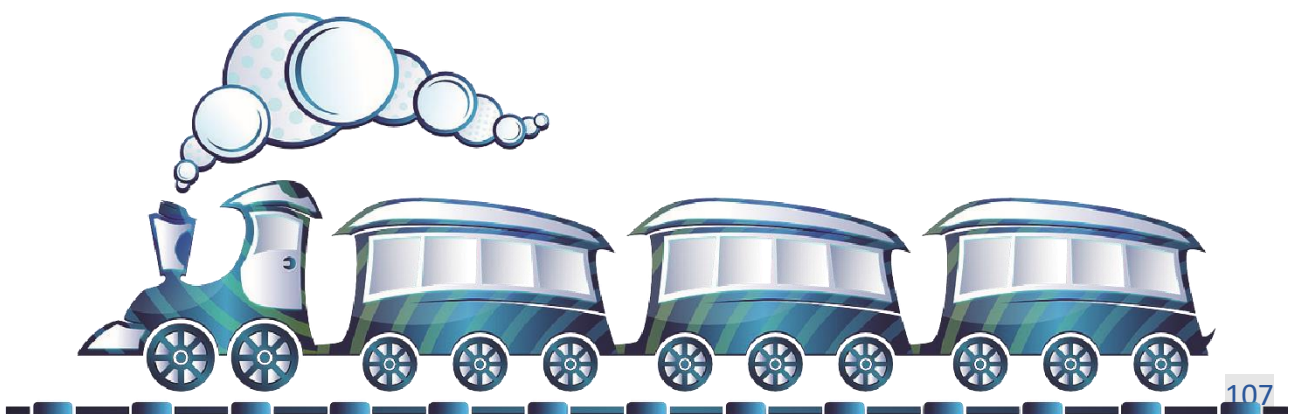
Kun kiusaamista havaitaan, tilanteeseen puututaan heti ja tilannetta selvitetään ketään syyllistämättä.

Aikuisen roolina on selvittää tilannetta kaikkien osapuolten kesken.

- Keskeytä tilanne. Jos toinen tai molemmat lapset ovat niin kiihtyneitä, että asiasta puhuminen on turhaa, lapsi ohjataan rauhoittumaan aikuisen avustuksella. Tilanteen sovittelu jatkuu, kun kaikki ovat rauhoittuneet.
- Keskustele lasten kanssa tapahtuneesta.
- Sopiminen.
- Keskustelussa voi hyödyntää: miltä sinusta tuntuisi? - kysymyksiä.
- Lapset voidaan ohjata tarvittaessa eri leikkeihin tai leikkimään aikuisen lähettyvillä. Tilannetta seurataan.

Tapahtuman jälkeen on tärkeä:

- Havainnoida jatkuuko samankaltainen toiminta, voidaanko siis puhua kiusaamisesta.
- Kertoa tapahtuneesta muille ryhmän kasvattajille.
- Kertoa tapahtuneesta kaikkien osallisten vanhemmille, huomioiden kuitenkin vaitiolovelvollisuuden.
- Rohkaista lapsia kertomaan aikuisille, jos tilanne toistuu.

Kasvattajien on osoitettava lapsille selvästi, että kiusaava tai loukkaava käytös toista lasta kohtaan ei ole hyväksyttävää. Mikäli kyseessä on toistuva tapahtuma ja voidaan puhua jo kiusaamisesta, puuttuu aikuinen tähän kaikissa tapauksissa. Tärkeää on siis havainnoida lasten välisiä suhteita ja puuttua huomattessaan, ettei kaikki ole lasten välillä kunnossa.

Kiusaamisasiaa selvittäessä tärkeää on:

- Keskustelu osapuolten kanssa erikseen, jotta saadaan käsitys kiusaamisen muodoista ja laajuudesta.
- Keskusteluiden ja koko prosessin dokumentointi. Tarvittaessa kirjataan ylös ryhmän havainnointivihkoon, jotta aiempiin tilanteisiin voidaan palata.
- Yhteys osapuolten vanhempiin: kerrotaan tapahtuneesta, toimenpiteistä ja jatkotoimenpiteistä. Sovitaan tukitoimenpiteistä.
- Seurantakeskustelu jonkin ajan kuluttua, jolloin varmistetaan, onko kiusaaminen loppunut
- Työntekijöiden on tärkeä käydä prosessi läpi tiimissä, ja arvioida miten kiusaamistapauksen käsittely sujui ja mitä voisi tehdä toisin.

Suunnitelman päivittäminen ja arviointi

Hankasalmen varhaiskasvatuksessa kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmaa arvioidaan vuosittain kunta VASU -arvioinnin yhteydessä. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma on nähtävillä peda.net -sivuilla ja huoltajilta saatua palautetta hyödynnetään jatkuvassa toimintakulttuurin kehittämisessä.

Suunnitelmaa laadittaessa on hyödynnetty lapsille, henkilöstölle ja huoltajille suunnattuja kiusaamisen ehkäisyyn liittyviä kyselyjä. Liitteenä kyselyt.

LASTEN VÄLINEN KIUSAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA - KYSELY TYÖNTEKIJÖILLE

1. Minkä ikäisten lasten ryhmässä työskentelet?

0-3 – vuotiaiden

3-5 – vuotiaiden

eskariryhmä

2. Onko ryhmässäsi tukea tarvitsevia lapsia?

kyllä

en

3. Mitä lasten välinen kiusaaminen mielestäsi tarkoittaa?

4. Oletko havainnut ryhmässäsi kiusaamista lasten välillä?

kyllä

en

5. Kuinka usein havaitset kiusaamista?

päivittäin

viikoittain

harvemmin

6. Jos olet havainnut kiusaamista, millaista se on ollut?

7. Kiusataanko päiväkodissa tiettyä lasta toistuvasti?

kyllä

joskus

ei

8. Onko kiusaaja toistuvasti sama?

kyllä

joskus

ei

9. Onko kiusaaminen erilaista tyttöjen ja poikien välillä? Miten?

10. Koetko kiusaamiseen puuttumisen hankalaksi?

kyllä, miksi?

en

11. Kuinka sinä työssäsi puutut kiusaamiseen?

12. Koetko viestittämisen vanhemmille tärkeäksi?

kyllä, miksi?

ei, miksi?

13. Millaisia ideoita sinulla on lasten kiusaamisen vähentämiseksi?

KIUSAAMISKYSELY PÄIVÄKOTI-ikäisille lapsille

1. Nimi _____ Ikä _____

2. Millaisista asioista sinulle tulee paha mieli?

_____

3. Mikä sinun mielestäsi on kiusaamista?

_____

4. Onko sinua kiusattu?

_____

5. Jos sinua on kiusattu, kertoisitko siitä?

_____

6. Missä sinua on kiusattu (päiväkodissa, kotona, kotipihalla, harrastuksissa, muualla missä?)?

_____

7. Miten sinua on kiusattu?

Merkitse X	Jos vaihtoehtoja on useita, alleviivaa luettelosta lapsen mainitsevat kiusaamistavat.
	nimiteltv. haukuttu. lälläteltv
	uhkailtu tai kiristetty
	lvötv. tönittv. potkittu. kampattu. purtu
	oltu esteenä. nipistetty. vedetty hiuksista
	revitty tai piilotettu vaatteita
	haukuttu ulkonäköä. puhetaan tai vaatteita
	katsottu ilkeästi. ilmeiltv
	naurettu vastauksille. kuiskuteltu
	iätetty leikkien ja pelien ulkopuolelle
	sotkettu pelejä ja leikkejä
	muutettu pelien ja leikkien sääntöjä
	muulla tavoin. miten?

8. Miten usein sinua on kiusattu? ____joka päivä ____ silloin tällöin ____ siitä on jo pitkä aika

9. Miltä kiusaaminen on tuntunut?

---

10. Oletko kertonut kiusaamisesta jollekin? ____ kyllä ____ en

11. Kenelle olet kertonut?

---

12. Haluatko vielä puhua siitä jollekin? Kenelle?

---

13. Oletko itse kiusannut muita? ____ kyllä ____ en

14. Miten olet kiusannut?

---

15. Miksi olet kiusannut?

---

16. Miltä se tuntui?

---

17. Oletko puhunut siitä jonkun aikuisen kanssa? ____ kyllä ____ en

18. Haluatko vielä puhua siitä lisää? Kenelle?

---

19. Ketä päiväkodissamme kiusataan?

---

20. Kuka kiusaa toisia?

---

21. Miten kiusaaminen saataisiin loppumaan?

---

22. Kenen pitäisi tehdä jotain?

Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Autathan meitä kiusaamisen ehkäisy- ohjelman laatimisessa, vastaamalla näihin kysymyksiin.

1. Mitä pienten lasten kiusaaminen mielestäsi on?

---

2. Miten kiusaamiseen tulisi puuttua varhaiskasvatuksessa?

---

3. Puhutaanko lasten kanssa kotona kiusaamisesta?

---

4. Kiusataanko lastasi varhaiskasvatuksessa?

- Kyllä
- Ei
- En tiedä

5. Jos vastasit kyllä, niin kerro miten

KIUSAAMISEEN PUUTTUMINEN JA JATKOSEURANTA

Varhaiskasvatusyksikkö ja ryhmä _____

Kirjaaja(t) _____

Tilanteen kuvaus. Havainnot. Tilanteeseen puuttuminen.

Huoltajiin oltu asiasta yhteydessä pvm _____ Yhdessä sovitut toimintavat,
jatkosuunnitelma ja seuranta

Päivämäärä ja allekirjoitukset

Jakelu: huoltaja _____ lapsen varhaiskasvatusryhmä _____ Suunnitelma säilytetään lapsen varhaiskasvatusyksikössä